

YHDESSÄ MUTTA YKSILÖLLISESTI

Yksilöllisesti yhdessä -kurssi kehitysvammaisille henkilöille

Noora Kokkonen
Opinnäytetyö, syksy 2015
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Pieksämäki
Sosiaalialan koulutusohjelma,
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Kokkonen Noora. Yhdessä mutta yksilöllisesti – Yksilöllisesti yhdessä -kurssi kehitysvammaisille henkilöille, Diak, Pieksämäki, syksy 2015. 70 s., 4 liitettä
Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK)

Toiminnallisen opinnäytetyöni tein toimeksiantona Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Kipinöitä! -hankkeessa. Opinnäytetyöni aiheena oli Yksilöllisesti yhdessä -kurssi kehitysvammaisille henkilöille. Järjestin kurssin yhdessä Kipinöitä! -hankkeen projektipäällikön kanssa Tampereella. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö kehittää ja tuottaa palveluja kehitysvammaisille henkilöille. Kipinöitä! -hankkeessa kehitettiin uusia innovatiivisia tapoja, joilla tuetaan kehitysvammaisia henkilöitä lähiyhteisöön liittymisessä sekä aktiivisena kansalaisena toimimisessa. Yksilöllisesti yhdessä -kurssi oli suunnattu erityisesti sellaisille henkilöille, joilla on lievä kehitysvamma. Toiminnallisena menetelmänä kurssilla käytettiin yksilökeskeistä elämänsuunnittelua. Yksilöllisesti yhdessä -kurssiin sisältyi viisi puolipäiväistä valmennuspäivää, joiden välissä kurssilaiset saivat tehtäväkseen erilaisia välitehtäviä.

Kurssin tarkoituksena oli edistää kehitysvammaisten henkilöiden lähiyhteisöön liittymistä ja aktiivisena kansalaisena toimimista. Kurssin tavoitteena oli, että kurssilaiset pohtivat ja tuovat näkyväksi omia vahvuuksiaan, kiinnostuksen kohteitaan, ihmissuhteitaan sekä oman arjen sujuvuutta yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työkalujen avulla. Keskustelujen ja tutustumiskäyntien avulla pyrittiin kartoittamaan lähiyhteisön tarjoamia mahdollisuuksia. Tavoitteena oli myös, että jokainen kurssilainen asettaa itselleen henkilökohtaisen tavoitteen, jonka saavuttaa tai jota vähintään alkaa saavuttaa kurssin puitteissa. Lisäksi tavoitteena oli tehdä kurssin aikana jokaiselle oma henkilökohtainen valokuvakirja, johon kootaan kurssin aikana yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työvälinein tehdyt tuotokset, kurssilaisten itse ottamat valokuvat sekä laatimani yhteinen osuus, jossa kerrotaan lyhyesti, mitä kurssilla tehtiin. Omat henkilökohtaiset tavoitteeni prosessissa olivat yksilökeskeisen elämänsuunnittelun menetelmän käytön oppiminen, projektin tekeminen aina suunnittelusta ja mainostuksesta toteutukseen ja dokumentointiin asti sekä ohjaus- ja verkostoitumistaitojen kehittyminen.

Kurssilla asetetut tavoitteet toteutuivat hyvin. Kurssille osallistui 13 aktiivista kurssilaista, joiden innostuneisuus ja aktiivisuus takasivat sen, että kurssi onnistui erinomaisesti. Myös omaan ammatilliseen kasvuun liittyvät tavoitteeni toteutuivat hyvin. Yksilöllisesti yhdessä -kurssilla käytetyt toimintamallit ovat helposti siirrettävissä ja muokattavissa erilaisiin toimintaympäristöihin sopiviksi sekä erilaisten ihmisten parissa toteutettavaksi. Kurssille osallistujien lisäksi opinnäytetyöni hyödyttää toimeksiantajatahoa ja ketä tahansa, joka haluaa hyödyntää raportissa esittelemiäni toimintamalleja.

asiasanat: yksilökeskeinen elämänsuunnittelu, kehitysvammaisuus, voimaantuminen, osallisuus,

ABSTRACT

Kokkonen, Noora. Together but individually – Individually Together -course for people with an Intellectual Disability, 70 pages., 4 appendices. Language: Finnish.

Pieksämäki, autumn 2015, Diaconia University of Applied Sciences.

Degree Programme in Social Services: Bachelor of Social Services

My Functional Thesis work was an assignment from Service Foundation for people with an Intellectual Disability. It was done as a part of the Kipinöitä! -project. The subject of my Functional Thesis was to organize a course called Individually Together for people with an intellectual disability. The course was organized with the Project Manager of Kipinöitä! - project in Tampere. Service Foundation for people with an Intellectual Disability develops and produces services all over Finland for people with intellectual disabilities or special support needs and their families. In the Kipinöitä! -project new and innovative procedures were developed to support people with intellectual disabilities to better integrate into local community and to become an active citizen. The Individually Together -course was aimed especially for people with a mild mental retardation. The principal used method in the course was ‘Person centered planning’. Individually together -course included five half-day training days. Between the training days the participants were asked to carry out different intermediate tasks.

The purpose of the course was to promote local community integration and active citizenship of the people with intellectual disabilities. The aim of the course was to think, discuss and to make visible own strengths, interests, human relations and ease of everyday life with the help of ‘Person centered planning’. During conversations and excursions local community services and possibilities were reviewed. One aim of the course was that every participant sets own personal target and realizes it – or at least starts to realize it. Also making a personal photobook for each participant was a target – including photos taken during the course, photos taken on participants own life as well as the results got by using ‘Person centered planning’ tools. My own personal goals were to learn to use ‘Person centered planning’ method and tools, to realize the project from planning and marketing till the end including documentation and to develop my leadership and networking skills.

The targets were achieved. There were 13 participants in the training course and their enthusiasm and activity guaranteed the good results. Also my personal goals to develop my professional skills were achieved well. The procedures and methods used in the Individually Together –course are easy to copy and use or modify to be used in different circumstances for different kind of people. In addition to this course’s participants my functional thesis work benefits Service Foundation for people with an Intellectual Disability or any other willing to use the procedures described in this report.

Tags: Person Centered Planning, mental retardation, empowerment, inclusion

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	1
ABSTRACT.....	2
1 JOHDANTO	6
2 KEHITYSVAMMAISTEN PALVELUSÄÄTIÖ JA KIPINÖITÄ! -HANKE8	
2.1. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö	8
2.2. Kipinöitä! -hanke	8
3 KEHITYSVAMMAISUUS	10
3.1. Erilaisia määritelmiä kehitysvammaisuudesta.....	10
3.2. Vammaisuuden yksilöllinen ja sosiaalinen malli	11
3.3. Älyllisen kehitysvammaisuuden aste.....	11
3.4. Kehitysvammaisuuteen usein liittyvät lisävammat	12
4 TYÖN KESKEISET KÄSITTEET	14
4.1. Päämies oman elämänsä ohjaksissa.....	14
4.2. Kehitysvammainen henkilö osallisena yhteisössä ja yhteiskunnassa.	15
4.3. Yksilökeskeisyys vahvistaa itsemääräämistä	16
4.4. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu hyvinvoinnin ja	17
voimaantumisen edistäjänä	17
5 YKSILÖKESKEINEN ELÄMÄNSUUNNITTELU.....	20
5.1. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun juuret	20
5.2. Järjestelmäkeskeisyydestä yksilökeskeisyyteen	21
6 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	22
6.1. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun vaikutus	22
6.2. Tiedän mitä tahdon! Henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämisprojekti22 (2010 – 2014) ja siihen liittyvä tutkimus	22
6.3. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen	23
7 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	25

8	TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄ JA AINEISTO SEKÄ TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	26
	8.1. Menetelmänä yksilökeskeinen elämänsuunnittelu	26
	8.2. Yksilöllisesti yhdessä -kurssin kohderyhmä ja toimintaympäristö	27
	8.3. Yksilöllisesti yhdessä -kurssin suunnittelu.....	28
	8.4. Alkuvalmistelut ja ensitapaaminen.....	30
9	YKSILÖLLISESTI YHDESSÄ -KURSSIN TOTEUTUS.....	31
	9.1. Ensimmäinen kurssipäivä	31
	9.1.1 Tutustuminen väittämien avulla	31
	9.1.2 Karttatyöskentely: Omat vahvuuteni ja kiinnostuksen kohteeni	32
	9.2. Toinen kurssipäivä.....	34
	9.2.1 Ihmissuhteiden kartoittaminen verkostokartan avulla.....	34
	9.2.2 Arjen sujuvuuden pohdiskelu toimiva- arki kartan avulla	36
	9.3. Kolmas kurssipäivä.....	37
	9.4. Neljäs kurssipäivä.....	39
	9.4.1 Lähiyhteisön kartoittaminen osallisuuskartan avulla	39
	9.4.2 Tavoitteen asettaminen polku tavoitteeseen – työväliseen avulla	40
	9.5. Viides kurssikerta	42
	9.5.1 Hyvät asiat esiin kehuringin avulla	42
	9.5.2 Yhden sivun henkilökkuva – tärkeää tietoa itsestä lyhyesti.....	43
	9.6. Loppujuhlat.....	45
	9.7. Valokuvakirja	46
10	PALAUTTEEN KERÄÄMINEN.....	47
	10.1. Palautelomake	47
	10.2. Palautematto	48
11	ARVIOINTI.....	50
	11.1. Neljännen kurssikerran palaute	50
	11.2. Viidennen kurssikerran palaute	51
	11.3. Läheisten antama palaute	51
12	EETTISYYS, LUOTETTAVUUS, SIIRRETTÄVYYS	53
13	VALINTOJEN PERUSTELUA JA TULOSTEN POHDINTAA	56

LÄHTEET	60
LIITTEET	65
Liite 1: KVPS –tapahtumakalenteri 2015 artikkeli kehittämistoiminnasta	65
Liite 2: Kipinöitä! – hankkeen esite	67
Liite 3: Yksilöllisesti yhdessä –kurssin esite	69
Liite 4: Mahti- projektin julkilausuma: Kahden maailman välissä	70

1 JOHDANTO

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö on omaisjärjestötaustainen, valtakunnallinen palvelujen kehittäjä ja tuottaja jonka tavoitteena on tukea erityisiä tarpeita omaavia ihmisiä ja heidän läheisiään luomalla laadukkaita palvelumalleja sekä etsimällä yksilöllisiä ratkaisuja. Kipinöitä! -hanke (2012-2014) oli Raha- automaattiyhdistyksen rahoittama hanke, jossa tuettiin kehitysvammaisia henkilöitä aktiivisena kansalaisena toimimisessa ja lähiyhteisöön liittymisessä. Kipinöitä! -hankkeen tavoitteena oli kehitysvammaisten henkilöiden voimaantuminen yksilöinä ja kansalaisina sekä täysivaltaisuus yhteisössä ja yhteiskunnassa. Hankkeen ensisijaisena kohderyhmänä olivat lähiyhteisössä asuvat kehitysvammaiset henkilöt lähiverkostoineen. (Kehitysvammaisten Palvelusäätiö i.a) Toiminnallisen opinnäytetyöni aiheena oli järjestää Yksilöllisesti yhdessä -kurssi yhdessä Kehitysvammaisten Kipinöitä! -hankkeen projektipäällikön kanssa Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Kipinöitä! -hankkeessa.

Yksilöllisesti yhdessä -kurssi järjestettiin loka-joulukuussa 2014 Tampereella. Kurssiin sisältyi viisi puolipäiväistä valmennuspäivää. Lisäksi kurssipäivien välissä tehtiin erilaisia välitehtäviä. Yksilöllisesti yhdessä -kurssin tarkoituksena oli edistää kehitysvammaisten henkilöiden liittymistä lähiyhteisöön ja aktiivisena kansalaisena toimimista. Kurssilla käytettiin menetelmänä yksilökeskeistä elämänsuunnittelua. Kurssikerroilla kurssilaiset pohtivat ja toivat näkyviksi omia vahvuuksiaan, kiinnostuksen kohteitaan, ihmissuhteitaan sekä oman arjen sujuvuutta yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työkalujen avulla. Lähiyhteisön tarjoamiin mahdollisuuksiin tutustuttiin keskustelujen ja tutustumiskäyntien avulla. Jokainen kurssilainen laati itselleen tavoitteen, jonka toteutti tai jota vähintään alkoi toteuttaa minun avustuksellani. Kurssin aikana tehtiin valokuvakirja, johon sisällytettiin kaikki kurssin aikana yksilökeskeisen elämänsuunnittelun välinein tehdyt tuotokset, kurssilaisten itse ottamat valokuvat sekä yhteinen osuus, jossa kerrotaan lyhyesti siitä, mitä kurssilla tehtiin.

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu huomioi henkilön kokonaisvaltaisesti. Se huomioi henkilön omat toiveet, tarpeet, vahvuudet ja kyvyt sekä henkilön sosiaaliset suhteet ja lähiyhteisön tarjoamat mahdollisuudet. Yksilökeskeisen lähestymistavan peruselementtejä ovat optimismi, voimavarat sekä ratkaisut (Konola, Kekki, Tiuhonen & Marjamäki

2011,34). Yksilökeskeinen suunnittelu on hyvinkin ajankohtainen aihe vammaispalvelukentällä. Yksilökeskeistä elämänsuunnittelua tarvitaan erityisesti näinä aikoina, kun perinteisestä järjestelmälähtöisestä, asiantuntijavaltaa korostavasta ajattelutavasta ollaan siirtymässä ihmisoikeuksia ja yksilökeskeisyyttä korostavaan palvelukulttuuriin.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä pitää olla tutkiva ja kehittävä ote. (Vilkkä & Airaksinen 2003). Tutkimuksellisuus opinnäytetyössäni näkyy teoreettisen lähestymistavan valintana sekä sen perusteluina. Tutkiva ote näkyy myös siinä, että valinnat ja ratkaisut on perusteltu ja että omaa työskentelyä ja kirjoittamisprosessia on tarkasteltu kriittisesti koko prosessin ajan.

Kehitysvammaisten Palvelusäätiössä käytetään yleisesti termiä päämies, silloin kun puhutaan henkilöstä, jolla on kehitysvamma. Termi kuvaa kehitysvammaisen henkilön oikeutta olla oman elämänsä ”ohjaksissa” – oikeutta olla oman elämänsä päämies. Niinpä tässä raportissa käytetään myös tätä termiä. Kehitysvammaisten Palvelusäätiöstä käytetään raportissa lyhennettä KVPS.

2 KEHITYSVAMMAISTEN PALVELUSÄÄTIÖ JA KIPINÖITÄ! -HANKE

2.1. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö on omaisjärjestötaustainen, valtakunnallinen palvelujen kehittäjä ja tuottaja. Kehitysvammaisten Tukiliitto perusti KVPS:n vuonna 1992. Kehitysvammaisten Palvelusäätiön tavoitteena on tukea erityisiä tarpeita omaavia ihmisiä ja heidän läheisiään luomalla laadukkaita palvelumalleja sekä etsimällä yksilöllisiä ratkaisuja. Kehitysvammaisten Palvelusäätiössä tehdään yhteiskunnallista vaikuttamistyötä yhdessä alan järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Se tarjoaa lyhytaikaishoidon palveluita perheille joissa on erityistä tukea tarvitseva henkilö ja hankkii asuntoja itsenäiseen elämään tai tuettuun asumiseen haluaville kehitysvammaisille nuorille ja aikuisille sekä rakennuttaa ryhmämuotoisia asuntoja päämiesten tarpeisiin yhteistyössä kuntien kanssa. (Kehitysvammaisten Palvelusäätiö 2014.)

Kehitysvammaisten Palvelusäätiössä koordinoidaan erilaisia kehittämishankkeita sekä järjestetään koulutuksia joiden keskeisenä tavoitteena on yksilölähtöisen ajattelutavan ja täysivaltaisen kansalaisuuden lisääminen kehitysvammaisten henkilöiden elämässä. Kehitysvammaisten Palvelusäätiön arvojen perustana ovat päämiehen ja hänen läheistensä kunnioitus. (Kehitysvammaisten Palvelusäätiö 2014.)

2.2. Kipinöitä! -hanke

Kipinöitä! -hankkeessa (2012- 2014) etsittiin, ideoitiin ja luotiin kehitysvammaisille ihmisille aitoja mahdollisuuksia osallistua yhteisöllisiin toimintoihin ja edistettiin yhteistoimintaa lähiyhteisössä sekä luonnollisten suhteiden syntymistä. Hankkeessa tuettiin kehitysvammaisia henkilöitä aktiivisena kansalaisena toimimiseen sekä lähiyhteisön palveluiden käyttämiseen. Siinä kehitettiin uusia innovatiivisia tapoja lisätä kehitysvammaisten henkilöiden kontakteja sekä oman panoksen antamista lähiyhteisössä. Hankkeen ensisijaisena kohderyhmänä olivat lähiyhteisössä asuvat kehitysvammaiset henkilöt lähiverkostoineen. (Kehitysvammaisten Palvelusäätiö i.a.)

Kipinöitä! -hankkeen perimmäisenä tavoitteena ja lähtökohtana oli kehitysvammaisten henkilöiden täysivaltainen kansalaisuus yhteisössä ja yhteiskunnassa. Hankkeen tavoitteena oli vammaisten henkilöiden voimaantuminen yksilöinä ja kansalaisina. Yksilötasolla tavoitteena oli lisätä kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuuksia toimia täysivaltaisena jäsenenä omassa lähiyhteisössään. Tavoitteena lähiyhteisötasolla oli tukea lähiyhteisöjen jäseniä kohtaamaan erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä ja toimiminaan heidän kanssaan. Yhteiskunnallisen tason tavoitteena Kipinöitä! -hankkeessa oli lisätä vammaisten ihmisten tasavertaista kansalaisuutta sekä osoittaa, että myös vammaiset ihmiset ovat yhteiskunnan voimavara. (ks. liite 2).

3 KEHITYSVAMMAISUUS

3.1. Erilaisia määritelmiä kehitysvammaisuudesta

Kehitysvammalla tarkoitetaan vaikeutta uusien asioiden ymmärtämisessä ja oppimisessa. Kehitysvamman aste vaihtelee lievästä uusien asioiden oppimisen vaikeudesta vaikeaan älylliseen kehitysvammaisuuteen. Suomessa on yhteensä noin 40 000 kehitysvammaista henkilöä. Kehitysvammaisuutta voidaan määritellä ja tarkastella monella eri tavalla kuten lääketieteellisestä, sosiaalisesta tai toimintakykyä tarkastelevasta näkökulmasta. Kehitysvammaisuutta tarkasteltaessa on huomattava, että kehitysvammaisuus rajoittaa ainoastaan osaa ihmisen toiminnoista ja että jokaisella ihmisellä on erilaisia vahvuuksia ja kykyjä.(Vernerinet 2015.)

AAIDD (The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) määrittelee kehitysvammaisuuden toimintakyvyn huomattavaksi rajoitukseksi. Kehitysvammaisuudelle on ominaista merkittävästi keskimääräistä heikompi älyllinen suorituskyky. Heikompaan älylliseen suorituskykyyn täytyy liittyä rajoituksia kahdella tai useammalla osa alueella ihmisen päivittäin tarvitsemista taidoista, jotta tila voidaan luokitella kehitysvammaisuudeksi. Näitä päivittäisten taitojen osa-alueita ovat: kommunikatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys ja turvallisuus, oppimiskyky, vapaa- aika ja työ. Vielä yksi kriteeri kehitysvammadiagnoosin täyttymiseksi on se, että kehitysvamma ilmenee ennen 18 vuoden ikää. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16- 17.)

Maailman terveysjärjestö (WHO) määrittelee älyllisen kehitysvammaisuuden tilaksi, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on estynyt tai se on epätäydellistä. Erityisesti puutteellisesti kehittyneitä ovat sellaiset taidot, jotka ilmaantuvat kehitysiässä. Näitä kehitysiässä ilmaantuvia, yleiseen henkiseen suorituskykyyn vaikuttavia taitoja ovat kognitiiviset, kielelliset, motoriset sekä sosiaaliset taidot. ”Älyllinen kehitysvammaisuus voi esiintyä yksinään tai minkä tahansa fyysisen tai psyykkisen tilan kanssa. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16.)

3.2. Vammaisuuden yksilöllinen ja sosiaalinen malli

Sosiaalisessa vammaistutkimuksessa Michael Oliver (1983) on hahmottanut vammaisuutta yksilöllisen ja sosiaalisen mallin avulla. Hänen mukaansa yksilöllinen malli on perinteinen tapa käsittää vammaisuus. Yksilöllisessä mallissa vammaisuus nähdään yksilön omana henkilökohtaisena tragediana tai kamppailuna. Tässä mallissa vammaiset nähdään hoidon ja asiantuntijoiden tiedon kohteena ja vammaisuuden määrittäjäksi käsitetään asiantuntijat eikä lääketieteen valtaa aseteta kyseenalaiseksi. (Häkkinen ym. 2010, 175; Barnes & Mercer 2006, 19- 20; Oliver 1996, 30- 33.)

Sosiaalinen malli syntyi vastareaktiona yksilöllisen mallin mukaiselle ajattelulle. Tämän ajattelutavan alullepanija oli Brittiläinen vammaisjärjestö Union of Physically impaired Against Segregation (UPIAS) (Häkkinen ym.2010, 175; Barnes & Mercer 2006, 35; Oliver 1996, 30- 33.) Sosiaalinen malli korostaa sitä, että vammaisuus on yhteiskunnallisesti tuotettua. Vammaisuuden ongelmaa eivät aiheuta yksilölliset rajoitteet, vaan se, ettei yhteiskunnalla ole tarjota sellaisia tarkoituksenmukaisia palveluja, joiden avulla vammaisten henkilöiden osallisuus yhteiskuntaan voitaisiin taata. (Häkkinen ym. 2010, 175; Kröger 2002, 27; Oliver 1996, 30- 33.) Niin asenteet, arvot, kieli, uskomukset ja tiedon puute kuin myös yhteiskunnan rakenteet, byrokratia sekä palvelujen tai koulutuksen ulkopuolelle jääminen ovat yhteiskunnan vammauttavia tekijöitä (Häkkinen ym. 2010, 175).

3.3. Älyllisen kehitysvammaisuuden aste

Kaikista kehitysvammaisista henkilöistä 85 % on luokiteltu lievästi kehitysvammaisiksi. Lievät kehitysvammat voivat ilmetä esimerkiksi eriasteisena oppimisvaikeutena. Lievästi kehitysvammainen henkilö on useimmiten henkilökohtaisissa tomissaan itsenäinen ja kykenee aikuisena itsenäiseen tai tuettuun asumiseen. Avun tarve lievästi kehitysvammaisella henkilöllä voi liittyä esimerkiksi asioimiseen tai työllistymiseen. Siitä huolimatta, että lievästi kehitysvammainen henkilö on melko itsenäinen useimmilla elämän osa- alueilla, tarvitsee hän monesti apua asiointiin ja tarvitsemiensa palveluiden hankkimiseen. Lievästi kehitysvammaisen henkilön rahankäyttö saattaa olla puutteellista. Ilman tukea jäädessään, lievästi kehitysvammainen henkilö voi olla helpon johdatel-

tavuuden vuoksi vaarassa joutua seuraan, joka käyttää häntä hyväkseen, tai jonka elämäntapa on asosiaalinen. (Kaski ym. 2012, 19.)

Keskivaikealla kehitysvammalla tarkoitetaan huomattavia viiveitä lapsen kehityksessä. Keskivaikean kehitysvamman omaava henkilö tarvitsee lapsuudessaan erityisopetusta. (Ihalainen & Kettunen 2012, 189.) Keskivaikeasti kehitysvammaiset henkilöt kykenevät saavuttamaan jonkinasteisen riippumattomuuden itsensä hoidossa sekä riittävän kommunikaatiokyvyn. Aikuisena useimmat heistä pystyvät osallistumaan ohjattuun työhön tavallisella työpaikalla tai työkeskuksessa sekä kulkemaan itsenäisesti työpaikalleen. (Kaski ym. 2012, 19- 20.)

Vaikeasti kehitysvammainen henkilö tarvitsee jatkuvaa tukea ja ohjausta, hän on riippuvainen muista ihmisistä ja tarvitsee huomattavia tukitoimia esimerkiksi koulussa, asumisessa sekä työtehtävien suorittamisessa. Pitkän kuntoutuksen avulla vaikeasti kehitysvammainen henkilö voi kuitenkin kehittyä melko itsenäiseksi päivittäisissä henkilökohtaisissa toimissaan. (Kaski ym. 2012, 20- 21.)

Syvästi kehitysvammainen henkilö on täysin riippuvainen muista ihmisistä. Syvä älyllinen kehitysvamma aiheuttaa vakavia puutteita kommunikaatiossa, liikunnassa, kyvyssä huolehtia henkilökohtaisista toimista sekä kyvyssä hallita suolen ja rakon toimintaa. Syvästi kehitysvammainen henkilö voi tulla omatoimiseksi joissakin päivittäisen elämän toiminnoissa, kuten esimerkiksi syömisessä ja hän voi oppia yksinkertaisia työtehtäviä. (Kaski ym. 2012, 20- 21.)

3.4. Kehitysvammaisuuteen usein liittyvät lisävammat

Kehitysvamman määrittelyä vaikeuttavat niihin usein liittyvät lisävammat. Noin 80 prosentilla kehitysvamman omaavista henkilöistä on 1-3 lisävammaa. Lisävammoja voivat olla esimerkiksi tuki- ja liikuntaelimestön kehityshäiriöt ja vammat, CP-vamma, epilepsia, näkö- ja kuulovammat, käytöshäiriöt sekä kielelliset häiriöt. Mitä vaikeampi kehitysvamma on kyseessä, sitä todennäköisempää on että henkilöllä on myös lisävammoja. Selvitettäessä ihmisen kykyä itsenäiseen selviytymiseen on olennaista nähdä hänen ko-

konaistilanteensa. Kaksi täysin samantasoisien kehitysvamman omaavat henkilöä, voivat tarvita hyvin eriasteista tukea tai palvelua, kun toisella heistä on lisävammana esimerkiksi aistivamma. (Ihalainen & Kettunen 2012, 189.)

4 TYÖN KESKEISET KÄSITTEET

Opinnäytetyöni keskeiset käsitteet nivoutuvat Yksilöllisesti yhdessä -kurssin ja yksilökeskeisen elämänsuunnittelun päämääriin. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työkalujen avulla voidaan edistää henkilön itsemääräämisoikeuden ja päämiehisyyden toteuttamista. Niiden avulla voidaan tukea ihmistä itsensä toteuttamisessa sekä yhteisöön liittymisessä ja yhteisössä toimimisessa. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu edistää ihmisen voimaantumista. Nämä kaikki asiat voidaan katsoa kuuluvaksi hyvinvoinnin käsitteen alle ja niiden edistäminen lisää hyvinvointia.

4.1. Päämies oman elämänsä ohjaksissa

Kehitysvammaisten Palvelusäätiössä käytetään yleisesti kehitysvammaisista henkilöistä nimitystä päämies. Myös tässä raportissa käytetään tätä nimitystä. Pro gradussaan Tiina Lehto- Lunden (2012, 11) selventää päämies termin alkuperää sekä termin taustalla olevaa ajatusta: Päämiehisuus ja termi päämies pohjautuu yksilökeskeisen elämänsuunnittelun sekä henkilökohtaisen budjetoinnin taustalla olevaan ajatukseen vallan jakamisesta. Päämiehisuus kuvaa siirtymää palveluiden kohteesta henkilöksi, jolla yhä enemmän on valtaa valita sekä tehdä itsenäisiä päätöksiä. Päämies käsitteellä halutaan korostaa sitä sosiaalihuollon asiakastyön vallan suunnan muutosta, johon koko yksilökeskeinen elämänsuunnittelukin perustuu (Lehto- Lunden 2012, 82). Henkilökohtainen budjetointi tarkoittaa palvelujen järjestämisen tapaa, jossa palvelujen käyttäjä on keskiössä suunnittelemassa itselleen sellaisia palveluja, jotka ovat hänen oman elämänsä kannalta tarpeellisia, mielekkäitä sekä tarkoituksenmukaisia (Ahlstén Marika i.a.)

Puhetapamme tuottaa todellisuutta ja näin myös se tapa, jolla vammaisuudesta puhutaan, tuottaa vammaisuuden todellisuutta. Niin vammaiset itse, asiantuntijat kuin vammaisten henkilöiden perheenjäsenet sekä heidän kanssaan työskentelevät henkilötkin, muovaavat vammaisuuden sisältöä, sen rajoja sekä vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista asemaa. (Häkkinen ym. 2010, 174; Lehto- Lunden 2012, 24) Ei siis ole aivan yhdentekevää, miten puhumme ympärillämme olevista ilmiöistä ja ihmisistä. Puhetaval-

lamme voimme esimerkiksi viestittää sitä, millaiseen asemaan kehitysvammaiset henkilöt asetamme yhteiskunnassa.

4.2. Kehitysvammaisen henkilö osallisena yhteisössä ja yhteiskunnassa

Yksilöllisesti yhdessä kurssin taustalla oli päämäärä päämiesten paremmasta osallisuudesta yhteiskunnassa ja omassa lähiyhteisössään.

Osallisuudella tarkoitetaan yhteisöön liittymistä, yhteisöön kuulumista ja siinä vaikuttamista. Eri ihmisille osallisuus voi tarkoittaa eri asioita. Osallisuutta on mahdollisuus terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon sekä sosiaalisiin suhteisiin. Myös riittävän tiedon saaminen sekä suunnitteluun ja päätöksentekoon osallistuminen on osallisuutta. Osallisuudella voidaan tarkoittaa myös laajempaa vaikuttamista, esimerkiksi palveluiden kehittämistä ja arviointia. On muistettava, että pelkkä osallistuminen ei välttämättä takaa osallisuutta, vaikka osallisuus edellyttääkin osallistumista. (Hotari ym. 2009; Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 3.) ”Osallisuuden kokemus on aina henkilökohtainen” (Hotari ym. 2009; Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 3).

Useimmiten mielekkään elämän kokemisen mahdollisuus edellyttää vaikuttamisen mahdollisuuden kokemusta tai osallisuutta. Ihmisen perustarpeisiin kuuluu itsensä toteuttamisen tarve sekä tarve kuulua johonkin. Jotta kokonaisvaltainen hyvinvointi voidaan turvata kaikille, yhteiskunnan tulisi olla sellainen, jossa sen kansalaisilla on mahdollisuus omaa elämää koskeviin valintoihin sekä itse tärkeäksi kokemiin asioihin sitoutumiseen myös silloin, kun kyky omien asioiden ajamiseen tai omasta puolesta puhumiseen saattaa olla puutteellista tai vaikeaa. (Häkkinen ym. 2010, 191.)

2000- luvulla vammaispolitiikan tavoitteena on varmistaa yhteiskunnallisen osallisuuden sekä yhdenvertaisuuden toteutuminen kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla. Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden periaatteet sisältyvät esimerkiksi YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen sekä vammaispoliittiseen ohjelmaan. (Ihalainen & Kettunen 2012, 189- 190.) Suomi on allekirjoittanut YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen vuonna 2007, mutta ei ole edelleenkään ratifioinut tätä sopimusta (verneri.net i.a).

Eri lakisääteisten palvelujen avulla pyritään edistämään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallistumismahdollisuuksia. Tärkeimpiä säädöksiä, jotka ohjaavat vammaisten palveluja ovat: vammaispalvelulaki (380/1987), vammaispalveluasetus (759/1987), kehitysvammalaki (519/1977) ja asetus kehitysvammaisten erityishuollosta (988/1977), mielenterveyslaki (1115/1990) sekä sosiaalihuoltolaki (710/1982). (Ihalainen & Kettunen 2012, 192.) Myös uudistuneen sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4§:ssä painotetaan osallisuuden tukemista, asiakaskeskeisyyttä, asiakkaan sosiaalisten suhteiden tukemista ja asiakkaan mahdollisuutta osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon sekä asiakkaan omatoimisuuden vahvistamista. Siinä painotetaan myös, että erityisesti huomiota on kiinnitettävä erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen (Hämeen- Anttila 2015.)

4.3. Yksilökeskeisyys vahvistaa itsemääräämistä

Yksilöllisesti yhdessä -kurssilla käytetty menetelmä; yksilökeskeinen elämänsuunnittelu korostaa sitä, että ihminen itse on oman elämänsä ohjaksissa ja että muiden henkilöiden tehtävä on tukea henkilöä hänelle itselleen tärkeiden asioiden saavuttamisessa. Yksilökeskeinen lähestymistapa eroaa keskeisesti perinteisestä järjestelmäkeskeisestä lähestymistavasta siinä, että se vahvistaa ihmisen itsemääräämistä omaa elämäänsä koskevissa asioissa. Yksilöllisesti yhdessä -kurssilla me ohjaajat kunnioitimme sekä edistimme päämiesten itsemääräämisoikeuden toteutumista kurssin aikana. Päätös- ja valintatilanteissa esitimme mahdollisimman puolueettomia vaihtoehtoja sekä ohjailimme päätöksentekoa mahdollisimman vähän. Kannustimme ja tuimme päämiehiä itsenäiseen päätöksentekoon.

Itsemääräämisoikeus on vapautta määrätä omista asioistaan, esimerkiksi omasta hoidostaan. Itsemääräämisoikeutta korostavat monet sosiaalialaa säätelevät lait ja muut normit. Jotta ihminen kykenee tekemään päätöksiä omia asioitansa koskien, sekä toimimaan päätöksensä mukaisesti, häneltä vaaditaan jonkinlaista kykyä omaehtoiseen harkintaan ja päätöksentekoon. Henkilön tulee kyetä ajatella sekä punnita eri vaihtoehtoja ainakin jollain tasolla vapaasti, ilman toisen ihmisen painostusta. Jotta itsenäisen ajattelun ja toiminnan vapaus toteutuisi, tarvitaan myös riittävästi puolueetonta tietoa valittavina ole-

vista vaihtoehtoista. Itsemääräämisoikeuteen kuuluu myös moraalinen vastuu. Ihminen on vastuussa omista valinnoistaan sekä teoistaan. Vasta sitten kun yksilö on tietoinen valintojensa mahdollisista seurauksista ja hänellä on tarpeeksi tietoa sekä kykyä päätöksentekoon, voidaan puhua yksilön vastuusta omista valinnoistaan. (Ihalainen & Kettunen 2012, 62- 64.)

Ihalainen & Kettunen (2012, 62- 64) toteavat, että joskus oikeutta itsemääräämiseen rajoitetaan myös sillä perusteella, että ihminen on tehnyt ulkopuolisen silmin järjettömän päätöksen. Tästä voidaan päätellä, että ihminen ei olisi täysivaltainen. He esittävätkin kysymyksen, että eikö ihmisellä ole oikeutta tehdä järjettömiä päätöksiä? Olennaista on asiakkaan ja hänen tilansa ymmärtäminen ja tulkitseminen. Täytyy ottaa selvää ja tutkia sekä pohtia kokonaisuutta. Itsemääräämisoikeutta täytyy tarkastella eri näkökulmista ja mahdollisimman monipuolisesti. Silloin kun asiakas pystyy itse ajattelemaan sekä päättämään itsestään, hänelle täytyy antaa tarpeeksi tietoa, jotta hän pystyy käyttämään itsemääräämisoikeuttaan parhaaksi katsomallaan tavalla.

Kukkaniemi & Marjamäki (2012, 66- 67) nostavat esiin että olemme tottuneet suojelemaan yhteisömme heikoimpia jäseniä, jotka koemme haavoittuviksi sekä riippuvaisiksi toisista ihmisistä. Usein riskien toteutumisen pelossa saatetaan rajoittaa henkilön tekemisiä ja kokemuksia, peläten että jos jotain tapahtuu, syylliseksi nimetään henkilö, joka on vastuussa hänen huolenpidostaan ja turvallisuudestaan. Sääntöjen ja rajoitusten kääntöpuolena on usein ihmisten itsemääräämisoikeuden rajoittaminen. He kuitenkin muistuttavat, että hyvä elämä koostuu sekä vapaudesta että turvallisuudentunteesta.

4.4. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu hyvinvoinnin ja voimaantumisen edistäjänä

Niin kuin kaiken sosiaalityön tavoitteena yleensäkin, myös Yksilöllisesti yhdessä -kurssilla kaiken työskentelyn taustalla oli tavoite hyvinvoinnin edistämisestä ja yksilön voimaantumisesta. Yksilöllisesti yhdessä -kurssilla pyrittiin edistämään päämiesten yhteisyyssuhteita sekä itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia, jotka Erik Allardtin mukaan ovat kaksi hyvinvoinnin kolmesta osa-alueesta. Kurssilla pohdittiin myös yksiökeskei-

sen elämänsuunnittelun välineiden avulla omaa elämää ja elämän eri osa-alueiden toimivuutta. Elämän eri alueiden toimivuus on keskeistä hyvinvoinnin kannalta.

Hyvinvointi on kokemuksellista sekä yksilöllistä. Jokaisen ihmisen kokemaan hyvinvointiin kuuluu pikkuisen eri asioita tai ainakin ne eri ihmisillä painottuvat eri tavalla. Jokainen ihminen tavalla tai toisella tavoittelee hyvinvointia. Erik Allardtin hyvinvointitarvemalli on tarvelähtöinen näkökulma hyvinvointiin. Hän loi hyvinvointitarvemallin jo 1950- luvulla ja kehitti sekä laajensi sitä myöhemmin. Se painottaa ihmisten tarpeisiin vastaamista. Erik Allardtin mukaan hyvinvointi koostuu kolmesta osa-alueesta: elintasosta, yhteisyyssuhteista sekä itsensä toteuttamisesta. Johtoajatuksena on, että näiden kaikkien kolmen osa-alueen hyvinvointitarpeet pitäisi olla tyydytetty tarpeeksi hyvin ja niiden pitäisi olla tasapainossa, jotta ihmisen hyvinvointi olisi kunnossa. Ihmisen oma kokemus on kuitenkin ratkaiseva hyvinvointia määriteltäessä. (Ihalainen & Kettunen 2012,9.)

Jotta ihminen voisi tarpeeksi hyvin, hänellä tulee olla riittävä elintaso. Elintasolla tarkoitetaan materiaalisia asioita, kuten asunto, kohtuulliset tulot ja ruoka. Näiden asioiden lisäksi elintasolla tarkoitetaan usein myös terveyttä. Yhteisyyssuhteilla tarkoitetaan yhteenkuuluvuutta muiden kanssa sekä kulttuurin tai yhteisön jäsenyyttä. (Ihalainen & Kettunen 2012,10–11.) Hyvinvoinnin kolmas elementti on Allardtin mukaan itsensä toteuttaminen. Silloin kun ihminen saa tehdä hänelle itselleen tärkeitä asioita ja hän saa muilta ihmisiltä hyväksyntää omana itsenään, itsensä toteuttamisen tarpeet tulevat tyydytetyksi. Yksilöllinen tarve voi olla esimerkiksi harrastus tai kiinnostuksen kohde, joka poikkeaa hieman ystävien, naapureiden tai muun lähipiirin kiinnostuksen kohteista tai esimerkiksi yksilöllinen pukeutuminen. Erik Allardt on myöhemmin kehittänyt ajatustaan ja puhunut itsensä toteuttamisen tarpeesta myös nimellä ihmisenä oleminen. Ihmisenä olemisella tarkoitetaan laajempaa kokemusta omasta identiteetistään, kuin vain erottautumista. Yhteisyyssuhteet ja Itsensä toteuttamisen tarpeet eli ihmisen yhteisölliset ja yksilölliset tarpeet kietoutuvat yhteen vielä vahvemmin kuin materiaaliset tarpeet. (Ihalainen & Kettunen 2012, 10–11.)

Martellan ja Richard M. Ryanin tutkimusten mukaan ihmisellä on tarve tehdä hyvää. Heidän mukaansa hyvän tekemisen tarve saattaa olla jopa yksi ihmisen perustarpeista. Martellan ja Richard M. Ryanin tutkimukset osoittavat, että hyvän tekemisellä on itse-

näinen vaikutus elämän merkitykselliseksi kokemiseen sekä psykologiseen hyvinvointiin. Tutkimukset osoittivat että hyvän tekemisen kokemus aktivoi aivojen mielihyvää-alueita. Kaikki neljä eri tutkimusta osoittivat, että usein paras tapa oman onnellisuuden lisäämiseksi on tehdä joku toinen onnellisemmaksi. (Martela & M.Ryan 2015, abstract.)

Yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn taustalla on voimaantumisteoria. Voimaantuminen ilmenee kykynä ja haluna toimia oikeaksi kokemallaan tavalla sekä vastuunotona omasta kehityksestä. Se näkyy myös omien mahdollisuuksien luomisena, omasta hyvinvoinnista ja jaksamisesta huolehtimisena, osallistumisena tietoiseen muutokseen sekä kykynä asettaa päämääriä ja myös kykynä toimia omien päämäärien mukaisesti. (Takanen 2005; Häkkinen ym. 2010, 188.)

Voimaantuminen on prosessi, jonka avulla yksilön on mahdollista saavuttaa päämääränsä yhteistoiminnassa muiden kanssa. Voimaantuminen näkyy parantuneena itsetuntona, kykynä asettaa ja saavuttaa päämääriä. Se näkyy myös tunteena oman elämän ja sen muutosten hallinnasta sekä toiveikkuutena tulevaisuutta kohtaan. (Rodwell 1996; Räsänen 2006, 11- 12.)

Räsänen (2006, 11) mukaan voimaantuneisuuteen kuulu kontrolli omasta elämästä. Se on myös tietoisuutta ja mahdollisuutta valintoihin sekä riippumattomuutta muista ihmisistä päätöksenteossa ja toiminnassa. Voimaantuneisuuteen kuuluu luottamus omiin kykyihin itselle tärkeissä asioissa sekä kyky tunnistaa ja kehittää omaa toimintavoimaa. Voimaantumisteorian viitekehyksen ihmiskuvassa ihminen on aktiivinen toimija. Hän on ajatuksellinen ja päämäärällinen tavoitteita luonnostaan asettava olento. Kukin ihminen pyrkii jäsentämään maailmaa omalla järjellisellä tavallaan. Tässä ihmiskuvassa ihminen on oman elämänsä subjekti ja osa omaa ympäristöään. (Räsänen 2006, 11.)

5 YKSILÖKESKEINEN ELÄMÄNSUUNNITTELU

Vammaispolitiikan painopiste on siirtymässä palvelu- ja kuntoutuskeskeisestä vammaispolitiikasta vammaisten henkilöiden osallistumisen esteiden poistamiseen, asiakkaiden tarpeiden huomioon ottamiseen, omatoimisuuden vahvistamiseen sekä itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen (Kaski (toim.), Manninen, Pihko 2012, 342). Asiakkaan tuen tarpeiden selvittäminen ja yksilöllinen palveluiden suunnittelu korostuvat. Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentelyn avulla voidaan auttaa vammaisia henkilöitä osallistumaan tarvitsemansa tuen suunnitteluun ja toteuttamiseen. (Häkkinen ym. 2010, 183- 188.)

5.1. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun juuret

Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun kehittäminen alkoi 1970- luvulla Yhdysvalloissa kun yhä enenevässä määrin kehitysvammaiset henkilöt alkoivat muuttaa pois laitoksista tai kieltäytyivät niihin muuttamasta. Syntyi tarve uusille tavoille suunnitella palveluja sekä henkilöiden elämää tavallisessa yhteisössä. Vammaisliikkeen syntyminen tuohon aikaan vaikutti vahvasti yksilökeskeiseen ajatteluun sekä suunnitteluun. Tuolloin 1970- luvulla alettiin puhua myös normalisaatiosta. (Konola & Kukkanieni ym. 2012, 36.) Normalisaation periaatteen mukaan kehitysvammaisilla henkilöillä on oikeus elää samanlaista elämää kuin muutkin yhteiskunnan jäsenet (Vesala 2013). Suomeen yksilökeskeisen suunnittelun mallit tulivat 1990- luvulla (Konola & Kukkanieni ym. 2012,39).

Vielä tänäkin päivänä yksilökeskeistä suunnittelua hankaloittaa se että kehitysvammaisten henkilöiden tarvitsema apu ja tuki ovat hyvin järjestelmäkeskeisiä. Järjestelmäkeskeisyys ilmenee muun muassa siinä että kehitysvammaisten henkilöiden valinnan vapaus on määritelty olemassa oleviin palveluihin. Vielä nykyäänkin kehitysvammaisen henkilön elämänsuunta määrittyy kehitysvammahuollon eri palveluiden olemassaolon kautta. (Kukkanieni & Marjamäki 2012,39.)

5.2. Järjestelmäkeskeisyydestä yksilökeskeisyyteen

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu on ajattelu- ja toimintatapa, jonka avulla järjestelmäkeskeisiä tapoja toimia muutetaan yksilökeskeisiksi. Se on joukko erilaisia lähestymistapoja sekä tekniikoita joiden avulla voi suunnitella tulevaisuutta, jäsentää menneisyyttä tai tarkastella ja mahdollisesti muuttaa nykytilannetta. Yksilökeskeisen suunnittelun työskentelytapoja on suunnattu monen eri kohderyhmän käyttöön. 2000-luvulla korostetaan yksilöllisen suunnittelun merkitystä ihmisen voimaantumissa, mielipiteen ilmaisun vahvistumisessa ja oman elämän haltuun ottamisessa. (Kukkaniemi & Marjamäki 2012,20.)

Yksilökeskeinen suunnitelma tukee henkilöä toimimaan lähiyhteisössä parhaalla mahdollisella tavalla sekä käyttämään lähiyhteisön tarjoamia palveluja. Yksilökeskeisessä suunnittelussa pohditaan myös sitä, miten henkilön lähipiiri- ja verkosto, kuten omaiset, sukulaiset tai ystävät voisivat olla virallisen avun lisänä auttamassa ja tukemassa henkilöä. (Duffy 2006; Teräväinen 2008, 7.)

Yksilökeskeinen suunnittelu korostaa ihmisen tukemista hänelle itselleen tärkeiden tavoitteiden sekä unelmien saavuttamisessa. Yksilökeskeisessä toimintakulttuurissa autetaan henkilöä elämään omannäköistä elämää. Siinä tavoitteena on pyrkiä aktiivisesti etsimään yksilön omia kykyjä ja lahjakkuutta sekä vahvistaa hänen ja hänet tuntevien ihmisten ääntä. Yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn taustalla on voimaantumisteoria ja se on vahvasti yhteydessä sosiaaliseen vammaiskäsitykseen. Yksilökeskeisen suunnittelun etuja ovat kokonaisvaltaisuus ja prosessinomaisuus. Yksilökeskeisessä lähestymistavassa kiinnitetään huomio yksilön voimavaroihin ja kiinnostuksen kohteisiin, vammautumien rajoitteiden sijaan. (Kukkaniemi & Marjamäki 2011, 20- 40.)

Yksilökeskeinen suunnittelu on luovaa ja vapaata. Siinä voidaan käyttää jo valmiina olevia työvälineitä tai keksiä itse omanlaisia. Tärkeintä onkin, että suunnitelmaan sisältyy henkilön elämään liittyvät tärkeät asiat. Suunnitelman tekemisessä voidaan käyttää lehtileikkeitä, piirustuksia sekä valo- ja muita kuvia. (Hallikas ym. 2006, 27. Högberg & Uusitalo 2011,6.)

6 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

6.1. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun vaikutus

Englannissa on tehty tutkimus: ”Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun vaikutus”, jossa on tutkittu, miten yksilökeskeinen suunnittelu vaikuttaa vammaisen henkilön elämänlaatuun sekä tuen laatuun ja kustannuksiin. Tutkimuksessa selvitettiin myös sellaisia tekijöitä, jotka estävät tai edistävät yksilökeskeisen elämänsuunnittelun aloittamista ja toteuttamista. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että yksilökeskeinen työskentelymalli vaikuttaa positiivisesti vammaisen henkilön elämäkokemuksiin. Keskeisiksi positiivisiksi tuloksiksi nousivat valinnan mahdollisuuksien paraneminen, yhteisöllinen asuminen sekä yhteydenpito ystäviin ja perheisiin. (Robertson ym. 2005, 7-9.)

6.2. Tiedän mitä tahdon! Henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämisprojekti (2010 – 2014) ja siihen liittyvä tutkimus

Tiedän mitä tahdon! Henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämisprojekti (2010 – 2014) oli Kehitysvammaliiton ja Kehitysvammaisten Palvelusäätiön yhteistyössä toteuttama projekti, jossa kokeiltiin henkilökohtaista budjetointia vammaispalveluissa. Henkilökohtainen budjetointi on palveluiden järjestämisen tapa, jossa räätälöidään palvelun käyttäjien tarpeille, toiveille ja tavoitteille perustuvia yksilöllisiä palveluratkaisuja. Henkilökohtaisen budjetin mallissa palvelun käyttäjä on keskiössä suunnittelemassa itselleen palveluja, jotka ovat hänen oman elämänsä kannalta tarpeellisia, mielekkäitä sekä tarkoituksenmukaisia. Projektissa palvelunkäyttäjät suunnittelivat omaa elämäänsä ja palvelujaan yksilökeskeisen suunnittelun työvälineiden avulla. Myös projektiin osallistuneita työntekijöitä valmennettiin yksilökeskeisen työtteen käyttöön sekä henkilökohtaiseen budjetointiin liittyen. (Kehitysvammaliitto i.a.)

Kiinteänä osana projektin kokeilu- ja kehittämistoimintaa toteutettiin tutkimus, jossa tutkittiin henkilökohtaisen budjetoinnin mallia suomalaisessa palvelujärjestelmässä (Kehitysvammaliitto i.a.). Susan Erikssonin (2013, 5) tutkimuksessa Laitoskulttuurista itsemääräämiseen selvitettiin, miten kokeiluprosessissa määriteltiin vammaisten ihmis-

ten asemaa sekä sitä, edistääkö prosessi vammaisten palvelunkäyttäjien itsemääräämistä omien palveluidensa järjestämisessä. Erikssonin tutkimuksen mukaan itse henkilökohtaisen budjetoinnin tulokset ovat olleet positiivisia. Itsemääräämisoikeuden parantuminen prosessissa on liittynyt erityisesti yksilökeskeiseen palvelusuunnitteluun. Yksilökeskeinen palvelusuunnittelun avulla on voitu pohtia omaa elämäntilannetta sekä sitä, millaisia parannuksia siihen haluaa. (Eriksson 2013, 5.) Kuitenkin Erikssonin (2013, 5-6) tutkimuksen tulokset osoittavat, että sinällään yksilökeskeinen palvelusuunnittelu ei paranna itsemääräämisoikeutta jos työntekijöiden professionaalinen valta jää siinä vallitsevaksi. Erikssonin tutkimuksen lisäksi Tiedän mitä tahdon- hankkeen teemaa eri näkökulmista käsitteleviä opinnäytetöitä on projektin aikana tehty neljä (ks. Lehto- Lundén 2012; Ristimäki 2013; Eronen 2013a; Autio & Lautamo 2013) (Ahlsten 2014, 18).

Tiina Lehto- Lundenin (2012, abstrakti) Pro Gradussa; Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu kehitysvammaisten henkilöiden kokemana tarkastellaan päämiesten kokemuksia tässä kehittämissuunnitelmassa. Lehto- Lundenin (2012, 103) tutkimuksen tulokset kertovat siitä, miten merkittäviä asioita esimerkiksi osallisuus sekä oikeus tehdä päätöksiä itse, ovat kehitysvammaisille henkilöille. Hänen tutkimuksessaan kehitysvammaisten henkilöiden kokemusten variaatio osoittautui varsin moniulotteiseksi, mutta laajalti myönteiseksi. Tutkimuksen tulokset heijastelevat myös yleisen poliittisen tahtotilan sekä palvelujärjestelmän muutosta sekä muutosten merkitystä kehitysvammaisten henkilöiden huomioimisena täysivaltaisina kansalaisina yhteiskunnassamme.

6.3. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen

Susan Erikssonin tutkimuksen Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen pyrkimyksenä on tuoda vammaisten henkilöiden oma ääni erilaisten asiantuntijakäytäntöjen hallitsemalle keskusteluareenalle. Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus toteutuu heidän elämässään. Eriksson joutui tutkimuksessaan huomaamaan, että vammaisten ihmisten tarpeita ei edelleenkään huomioida yhteiskunnassamme heidän arkensa sujuvuuden kannalta riittävästi. Turvallisuuden käänköpuolena on kontrolli. Edelleen monissa lääketieteellisissä ja sosiaalipoliittisissa kontrollikäytännöissä on vallalla sellaisia asenteita suhteessa vam-

maisuuuteen, joiden nojalla ihmisoikeus- ja yhdenvertaisuuslakeja suoranaisesti uudelleen tulkitaan. (Eriksson 2008, 7- 171.)

Tarkastellessaan itsemääräämisoikeutta keskeisillä hyvinvoinnin alueilla, Eriksson (2008, 177- 178) huomasi suurimpien vammaisten henkilöiden elinoloissa esiintyvien ongelmien liittyvän sosiaalisiin suhteisiin. Erikssonin elinolotutkimus antaaakin ymmärtää, että ongelmat vammaisten ihmisten elinoloissa ovat ennen kaikkea sosiaalisia. Valtaosa vammaisista ihmisistä on joutunut kokemaan sosiaalista ulossulkemista lähes kaikilla muilla, kuin palvelujärjestelmän ulottuvuuksilla. Perheen perustamiseen, työelämään osallistumiseen sekä muun yhteiskuntaelämän alueisiin liittyvät suuret ongelmat tai näiden alueiden puuttuminen elämästä vaikuttaa paljon myös taloudelliseen hyvinvointiin sekä yhteiskunnan täysivaltaiseen jäsenyyteen. Yhteiskunnan täysivaltaisen jäsenyys ei edelleenkään näyttäisi olevan ongelmatonta vammaisten henkilöiden kohdalla. Sosiaalinen ulossulkeminen ihmisten tietämättömyden ja ennakkoluulojen vuoksi heijastuu suoraan vammaisten ihmisten elämän kulkuun. Eriksson (2008, 171- 172) painottaa sitä, että Vammaisille ihmisille tulisi luoda enemmän mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumiseen.

7 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Toiminnallisen opinnäytetyöni tarkoituksena oli suunnitella, toteuttaa ja dokumentoida Yksilöllisesti yhdessä -kurssi kehitysvammaisille henkilöille yhteistyössä Kipinöitä! -hankkeen projektipäällikön kanssa. Yksilöllisesti yhdessä -kurssin tarkoituksena oli edistää päämiesten lähiyhteisöön liittymistä ja aktiivisena kansalaisena toimimista.

Kurssin tavoitteena oli että kurssilaiset pohtivat ja tuovat näkyväksi omia vahvuuksiaan, kiinnostuksen kohteitaan, ihmissuhteitaan sekä oman arjen sujuvuutta yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työkalujen avulla. Keskustelujen ja tutustumiskäyntien, sekä tavoittehtävien avulla pyrittiin kartoittamaan lähiyhteisön tarjoamia mahdollisuuksia. Tavoitteena oli myös että jokainen kurssilainen asettaa itselleen henkilökohtaisen tavoitteen, jonka minun avustuksellani saavuttaa tai jota vähintäänkin alkaa saavuttaa kurssin puitteissa. Tavoitteena oli tehdä kurssin aikana jokaiselle oma henkilökohtainen valokuvakirja, johon kootaan kurssin aikana kurssilaisen omat yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työvälinein tehdyt tuotokset, kurssilaisten itse ottamat valokuvat sekä minun laatimani yhteinen osuus, jossa kerrotaan lyhyesti mitä kurssilla tehtiin..

Omat henkilökohtaiset tavoitteeni opinnäytetyöprosessissa olivat oppia projektityöskentelyä aina suunnittelusta ja mainostuksesta toteutukseen ja dokumentointiin asti, ohjaus- ja verkostoitumistaitojen kehittäminen sekä oman tietämyksen ja osaamisen laajentaminen vammaispalvelukenttään liittyen. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu oli minulle ennestään tuntematon menetelmä, joten tavoitteenani oli oppia yksilökeskeisen elämänsuunnittelun perusperiaatteet sekä Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun erilaisten työvälineiden käyttöä.

8 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄ JA AINEISTO SEKÄ TOIMINTAYMPÄRISTÖ

8.1. Menetelmänä yksilökeskeinen elämänsuunnittelu

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu on joukko erilaisia lähestymistapoja, joiden avulla voi suunnitella tulevaisuutta, jäsentää menneisyyttä tai tarkastella ja mahdollisesti muuttaa nykytilannetta (Kukkaniemi & Marjamäki 2012, 20). Yksilöllisesti yhdessä -kurssilla käytettiin erilaisia yksilökeskeisen elämänsuunnittelun välineitä. Jokaisella kurssikerralla, lukuun ottamatta kolmatta kertaa, kurssilaiset pohtivat omaa elämäänsä jonkin yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työkalun avulla. Toisella ja neljännellä kerralla käytettiin kahta eri yksilökeskeisen suunnittelun työkalua.

Yksilökeskeisen suunnittelun avulla henkilö voi pohtia, millaista elämää hän haluaisi elää ja mitkä asiat hänelle ovat tärkeitä (Ahlstén & Hintsala 2011, 22). Yksilökeskeisen suunnittelun peruskysymyksiin kiteytyy hyvän elämän ja toivotun tulevaisuuden resepti; Mikä elämässäni toimii ja mitä haluan muuttaa? Mitkä ovat unelmani ja tulevaisuuden toiveeni? ja Millä tavoin ja kenen avulla saavutan toivotun tulevaisuuden? (Kukkaniemi & Marjamäki 2011, 34). Yksilökeskeisen suunnittelun avulla henkilö voi oppia itsestään uutta ja hän saa mahdollisuuden jakaa tietoa myös ympärillä oleville ihmisille. Positiivisuus ja ratkaisukeskeisyys luovat uudenlaista uskoa tulevaisuuteen sekä antavat energiaa. Yksilökeskeinen suunnittelu myös voimaannuttaa ihmistä ottamaan vastuuta omasta elämästään sekä lisää hallinnan ja jatkuvuuden tunnetta. Yksilökeskeinen suunnitelma sisältää kaikki elämän osa-alueet, kuten kodin, vapaa-ajan, työn tai päivittäisen toiminnan sekä ihmissuhteet. Sen etuja ovatkin kokonaisvaltaisuus ja prosessinomaisuus. Yksilökeskeisen suunnittelun avulla mahdollistetaan henkilön oman mielipiteen kuullu- minen ja tätä kautta yksilöllisten valinnan mahdollisuuksien toteutuminen asumisessa sekä tuetussa elämässä.. (Konola ym. 2011, 35.) Yksilökeskeisen suunnittelu lisää tukea ja apua tarvitsevan ihmisen kuulluksi tuleamista. Näin hyvin suunniteltu yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely ehkäisee syrjäytymistä. (Häkkinen ym. 2010, 189.)

8.2. Yksilöllisesti yhdessä -kurssin kohderyhmä ja toimintaympäristö

Yksilöllisesti yhdessä -kurssin kohderyhmänä olivat yksin tuetusti asuvat tai muuttoa omaan kotiin suunnittelevat kehitysvammaiset henkilöt - eli siis toisin sanoen sellaiset henkilöt, joilla on lievä kehitysvamma. Tavoitteena oli saada kurssille Tampereen alueella asuvia päämiehiä koska kurssin lähiyhteisöön tutustumisen tavoite kävisi haasteelliseksi, jos kurssilaiset asuisivat monella eri paikkakunnalla.

Perusteluja sille, miksi lievästi kehitysvammaiset henkilöt voisivat hyötyä yksilökeskeisestä suunnittelusta ja tuesta voidaan löytää esimerkiksi Kehitysvammaisten tukiliiton MAHTI- projektin sopeutumisvalmennuskurssilaisten julkilausumassaan esiin nostamista asioista (ks. Liite 4.). Björkman & Haveri (2015) esittävät, että kurssilaisten kokemuksista on tullut ilmi, että aina lievästi kehitysvammaiset henkilöt eivät saa sellaista tukea ja palveluja, jotka olisivat riittävän yksilöllisiä sekä henkilön kykyjä huomioivia. Tämä voi johtaa alisuoriutumiseen arjessa sekä myös heikkoon itsetuntoon. Lievästi kehitysvammaiset henkilöt eivät koe kuuluvansa niin sanottuun valtaväestöön, eli vammattomiin ihmisiin, mutta eivät myöskään koe kuuluvansa niihin kehitysvammaisiin henkilöihin, jotka tarvitsevat paljon apua ja hoivaa. Monesti lähi- ihmiset ja ammattilaiset nimeävätkin lievästi kehitysvammaiset henkilöt väliinpuotoajiksi. (Björkman & Haveri 2015.)

Keskeinen tie ihmisoikeuksien toteutumiseen kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla on se, että he saavat itse suunnitella omaa elämäänsä ja tehdä itseään koskevia päätöksiä (Konola ym. 2011, 34). Kehitysvammaisten Tukiliiton MAHTI projektin sopeutumisvalmennuskurssilaisten kirjoittamalla julkilausumalla lievästi kehitysvammaiset aikuiset henkilöt haluavat tuoda esiin ajatuksiaan, tarpeitaan sekä olla osaltaan vaikuttamassa palvelujen kehittämiseen. Julkilausumassa he peräänkuuluttavat sitä, että he haluavat, että heitä kohdellaan tasavertaisina yksilöinä ja ihmisinä. He eivät halua lokeroitua tiettyyn muottiin ja he toivovat, että heitä kutsutaan omilla nimillään. He eivät myöskään halua, että heidät määritellään ihmisenä kehitysvammaisuuden kautta. (Björkman & Haveri 2015.)

*Olemme saaneet mahdollisuuksia opetella asioita.
Kukaan ei opi jos ei ole mahdollisuutta harjoitella!*

Meillä on myös hyviä kokemuksia opiskeluista ja palkkatöistä, koska olemme saaneet niihin oikeaa ja yksilöllistä tukea. Toivomme mahdollisuuksia lisää kaikille elämän osa-alueilla! (Björkman & Haveri 2015.)

Näin kuuluivat julkilausuman loppusanat. Mielestäni nämä loppusanat kuvaavat maininosti yksilöllisen suunnittelun ja tuen tärkeyttä myös lievästi kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla.

Yksilöllisesti yhdessä -kurssi toteutettiin kolmella paikkakunnalla: Yksilöllisesti yhdessä -kurssin pilotti järjestettiin Espoossa keväällä 2014. Oulussa Kippari nimellä kulkeva, mutta samalla idealla toteutettu kurssi järjestettiin keväällä 2015. Tämä Yksilöllisesti yhdessä -kurssi, jota opinnäytetyöni koskee, järjestettiin syksyllä 2014. Kaikkien kurssien toteutuksessa käytettiin yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työkaluja.

8.3. Yksilöllisesti yhdessä -kurssin suunnittelu

Kurssin tavoitteet ja kohderyhmä oli karkeasti suunniteltu jo silloin, kun tulin mukaan kurssia työstämään. Ensin suunniteltiin kurssin aikataulu (Kuva 1) sekä päätettiin, että kurssi järjestetään KVPS:n tiloissa. Sovittiin myös kurssin mainostuksesta ja päätettiin järjestää jokaisen kurssilaisen kanssa henkilökohtainen tapaaminen ennen kurssin alkua sekä suunniteltiin karkeasti budjettia. Viimeisen kurssikerran jälkeen päätettiin järjestää päätösjuhlat. Kurssin tarkemman toteutuksen suunnittelimme yksi kurssikerta kerrallaan kokeilemalla kehittämisen mallia noudattaen. Yksilöllisesti yhdessä kurssin mainos on raportissa liitteessä 3.

KUVA 1. Yksilöllisesti yhdessä – kurssin aikataulu

Yksilöllisesti yhdessä -kurssin suunnitteluprosessissa käytettiin Aalto Yliopiston Mind - tiimin luomaa kokeilemalla kehittämisen mallia joka yhdistää suunnitelman ja käytännön. Kokeilemalla kehittämisen mallissa, prosessin suunnitelmaa tehdään askel kerrallaan prosessin edetessä. Näin ratkaisuja voidaan tehdä kulloinkin parhaan saatavilla olevan tiedon valossa. Tässä mallissa hyväksytään se, että lopputulos, jota prosessin alussa on kaavailtu, ei välttämättä olekaan paras mahdollinen ja saattaa täten muuttua. (Paju, Maila & Hassi 2014,16- 18.)

Merkittäviä ongelmia eri prosessien suunnittelemisen kannalta ovat asioiden monimutkaisuus sekä epätietoisuus. Epätietoisuudella tarkoitetaan sitä, että ei tiedetä kaikkia niitä asioista, jotka tulisi tietää hyvän suunnitelman tekemiseksi. Joissakin tilanteissa saattaa olla niin paljon tuntemattomia tekijöitä, että jopa yksinkertaisen suunnitelman tekeminen voi osoittautua mahdottomaksi. Mitä monimutkaisempaa työ itsessään on, sitä vaikeampaa sitä on etukäteen suunnitella. Yhden tekijän muuttuminen prosessissa saattaa muuttaa myös muita prosessiin vaikuttavia tekijöitä. Jos prosessi vielä toteutetaan ympäristössä jolle on ominaista asioiden monimutkaisuus, voi kaikkia sen vaikutuksia olla melkein mahdotonta suunnitella etukäteen. Tällaisia monimutkaisia ympäristöjä voivat olla esimerkiksi suurten järjestöjen alaiset yhdistykset. (Paju ym. 2014,14- 16.)

Keskeinen tekijä kokeilemalla kehittämisessä on oppiminen. Silloin kun emme sitoudu noudattamaan tiettyä suunnitelmaa, olemme prosessin kuluessa ja tiedon lisääntyessä vapaita valitsemaan uuden tiedon valossa parhaan menettelytavan haluttuun lopputulokseen pääsemiseksi. Kokeilemalla kehittämisen mallissa tunnustetaan epävarmuustekijöiden olemassaolo. Tässä mallissa korostetaan, että valitaksemme oikeat ratkaisut, meidän täytyy laajentaa tietoamme asiasta ja miettiä, onko olemassa sellaisia tärkeitä tekijöitä, joita prosessin alussa ei ole kyetty näkemään. (Paju ym. 2014,16- 18.)

Kurssille ilmoittautui 13 henkilöä. Tämä oli enemmän kuin oli tavoitteena. Siitä huolimatta kaikki 13 halukasta päätettiin ottaa mukaan kurssille, koska tietoa samanlaisten kurssien järjestämisestä tulevaisuudessa ei ollut ja arvelimme, että kurssin voisi mukavasti järjestää isommallekin porukalle. Ilmoittautumisajan päätyttyä ilmoitin päämiehille henkilökohtaisesti heidän pääsytään kurssille.

Kurssille ilmoittautuessa kurssilaiset täyttivät ilmoittautumislomakkeen. Lomakkeessa kysyttiin henkilötietojen lisäksi mm. toiveita kurssilta, Kurssilta toivottiin mukavaa yhdessäoloa, uusia ystäviä, uusia haasteita sekä uusien asioiden oppimista, uusiin paikkoihin tutustumista vahvistusta itsenäiseen elämään ja liikkumiseen sekä rohkeutta omaan päätöksen tekoon. Nämä toiveet huomioimme kurssia suunniteltaessa.

8.4. Alkuvalmistelut ja ensitapaaminen

Jokaisen kurssilaisen kanssa järjestettiin ensitapaaminen. Ensitapaamisessa tutustuttiin kurssilaisen kanssa, annettiin lisätietoa kurssista ja täytettiin valokuvaalupalomake. Tapaamiseen suositeltiin ottamaan mukaan itselle läheinen ihminen, jotta hän voisi tarvittaessa tukea kurssilaista kurssilla käymisessä ja esimerkiksi välitehtävien teossa. Tapaaminen sovittiin kurssilaisen valitsemaan paikkaan Tampereella josta useimpien kurssilaisten kanssa opeteltiin tai kerrattiin reitti kurssipaikalle. Ensitapaamisessa saatiin tärkeää tietoa kurssin kokoonpanosta sekä mahdollisista kurssilaisten erityistarpeista. Tapaamisissa tuli esimerkiksi esille se, että kurssipäivistä ja muista tapaamisista olisi hyvä muistuttaa tekstiviestillä. Mielestäni nämä ensitapaamiset olivat erityisen tärkeä asia kurssin käytännön järjestelyjen onnistumisen kannalta.

9 YKSILÖLLISESTI YHDESSÄ -KURSSIN TOTEUTUS

Jokaisella kurssikerralla käytiin ensimmäiseksi läpi kurssipäivän ohjelma ja puolessavälissä päivää pidettiin kahvitauko. Jokaisen kurssikerran jälkeen kerättiin palaute. Asioiden ymmärtämisen helpottamiseksi pyrittiin puhumaan selkokielellä ja luennoinnin sijaan edettiin kysellen ja keskustellen. Puheen tukena käytettiin selkokielistä, kuvitettua PowerPoint -esitystä ja kurssilaisille jaettavat materiaalit tehtiin selkokielisiksi. Jokaisesta kurssikerrasta tehtiin muistiot kurssilaisille. Kurssilla otettiin paljon valokuvia ja valokuvattiin myös kaikki yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työkalujen avulla tehdyt tuotokset, valokuvakirjaa silmälläpitäen.

9.1. Ensimmäinen kurssipäivä

Ensimmäisen kurssipäivän tavoitteena oli käydä läpi kurssin sisältöä, tutustua toisiimme sekä pohtia omia kiinnostuksen kohteita sekä vahvuuksia. Ensin tutustuimme liikkeen kautta. Jokaisen piti vuorotellen keksiä jokin liike ja sanoa samalla oma nimensä. Sitten muun ryhmän tuli toistaa liike sekä sanoa liikkeen esittäneen henkilön nimi.

9.1.1 Tutustuminen väittämien avulla

Lattia jaettiin teipillä kolmeen osaan. Osioihin teipattiin kyltit: totta, ei pidä paikkaansa ja en osaa sanoa. Kurssilaisten tehtävänä oli siirtyä huoneessa erilaisten väittämien mukaisesti siihen osaan huonetta, mikä piti omalla kohdalla paikkansa. Väittämät olivat: olen lätkäfani, käytän päivittäin tietokonetta (Kuva 2.), minulla on lemmikkieläin, käyn elokuvissa, liikun julkisilla kulkuvälineillä, tykkään liikkua, haluaisin aloittaa uuden harrastuksen, asumiseni asiat ovat kunnossa, päätän itse omista raha- asioistani, olen tehnyt vapaaehtoistyötä sekä vietän säännöllisesti aikaa ystäväni kanssa. Kysyimme myös, olisiko kurssilaisilla ehdotusta väittämästä. Yksi kurssilainen keksikin väittämän: olen käynyt korvatunturilla joulupukin maassa. Tämä tehtävä herättikin paljon keskuste-

lua. Kävi esimerkiksi ilmi, että kurssilla oli monta lätkäfania ja saimme muun muassa vinkkejä hyvistä elokuvista.

KUVA 2. Tutustuminen väittämien avulla

Tutustumisen jälkeen keskusteltiin kurssiin liittyvistä termeistä: päämies, asuminen, sosiaaliset suhteet, lähiyhteisö ja osallisuus. Sitten keskusteltiin valtaan ja vastuuseen liittyvistä asioista, kuten siitä, millaisista asioista saadaan itse päättää sekä siitä, millaista vastuuta valta tuo mukanaan. Keskusteltiin myös sosiaalisista suhteista ja kartoitettiin sitä, miten kukin kurssilainen asuu sekä sitä, millaisiin lähiyhteisöihin kukin kurssilainen tuntee kuuluvansa.

9.1.2 Karttatyöskentely: Omat vahvuuteni ja kiinnostuksen kohteeni

Karttatyöskentely aloitettiin sillä että kerrottiin, mitä elämän kartat ovat ja että mitä hyötyä niiden tekemisestä voi olla. Karttatyöskentely kuuluu yksilökeskeisen elämän-

suunnittelun välineisiin. Käytännössä kartta voi olla mikä vain: esimerkiksi piirroksia, valokuvia, kokoelma lehdistä leikattuja kuvia, video tai vaikkapa pienoismalli (Kehitysvammaliitto 2014). Oman elämän karttojen avulla voidaan kerätä tietoa mm. omasta elämästä, itsestä sekä itselle tärkeistä asioista. Kartat auttavat muita ihmisiä tuntemaan kartan omistajan paremmin sekä auttavat muita ihmisiä tukemaan henkilöä hänelle tärkeiden asioiden toteuttamisessa. (Kekki, Heikkilä, Kolehmainen, Ruikkala & Väisänen 2012.)

Meidän karttojemme (Kuva 3) aiheena olivat: omat vahvuuteni ja kiinnostuksen kohteeni. Ennen työskentelyn aloittamista avattiin sitä, mitä näillä käsitteillä tarkoitetaan. Vahvuuksilla tarkoitetaan sellaisia asioita, joista henkilö pitää itsessään eniten sekä sellaisia asioita missä hän on hyvä. Vahvuuksia voivat olla esimerkiksi erilaiset tiedot, taidot sekä luonteenpiirteet. Kiinnostuksen kohteita ovat kaikki sellainen josta ihminen on kiinnostunut ja mikä hänelle on tärkeää (Kekki ym. 2012.) Omien vahvuuksien ja kiinnostusten kohteiden karttaan piirrettiin, kirjoitettiin ja leikattiin kuvia ja tekstiä lehdistä sekä tulostettiin materiaalia papunetin materiaalipankista sekä muualta internetistä. Omien vahvuuksien ja kiinnostusten kohteiden kartan avulla pohdittiin ja tuotiin näkyväksi omia vahvuuksia sekä kiinnostuksen kohteita.

KUVA 3. Omat vahvuuteni ja kiinnostuksen kohteeni – kartta.

Lähtökohtaisesti yksilökeskeinen suunnittelu on voimavarakeskeistä. Henkilön vahvuudet ja lahjat ovat suunnitteluprosessin ytimessä. Niitä hyödyntämällä pyritään kohti toivottuja tulevaisuuden ratkaisuja. Omien vahvuuksien ja lahjojen määrittäminen saattaa olla haastavaa ja sen oppiminen voi viedä aikansa. Ystävät, läheiset ja työntekijät voivat auttaa henkilöä kertomalla oman näkemyksensä henkilön vahvuuksista ja lahjoista. He voivat myös tukea eri tavoin itsetunnon kehittymistä. Henkilön vahvuuksien korostaminen vahvistaa hänen toimijuuttaan omassa elämässään sekä auttaa myös muita ihmisiä näkemään hänet uudella tavalla. (Konola ym. 2011, 35.) Kaski (2012,12) esittää, että tuloksellisen kuntoutuksen ja opetuksen perusta onkin henkilön vahvuuksien tunnistaminen. Omien vahvuuksien löytäminen ja tilaisuus niiden kehittämiseen tukee itsetuntoa ja juuri se saa ihmisen tuntemaan elämänsä mielekkääksi ja tarpeelliseksi.

Seuraavaksi kerraksi saatiin välitehtäväksi ottaa kameralla kuvia omasta elämästä, omasta kodista tai jostain muusta itselle tärkeästä aiheesta. KVPS:n kamerat jaettiin lainaksi niille, joilla ei ollut omaa kameraa.

9.2. Toinen kurssipäivä

Toisen kurssipäivän tavoitteena oli pohtia omia ihmissuhteita verkostokartan avulla ja pohdiskella oman arjen sujuvuutta ”toimiva- arki” karttatyöskentelyn avulla. Ensin ja kaannuttiin kahteen ryhmään katsomaan kurssilaisten ottamia valokuvia. Kuvien avulla kurssilaiset saivat halutessaan kertoa muille tärkeitä asioita omasta elämästään.

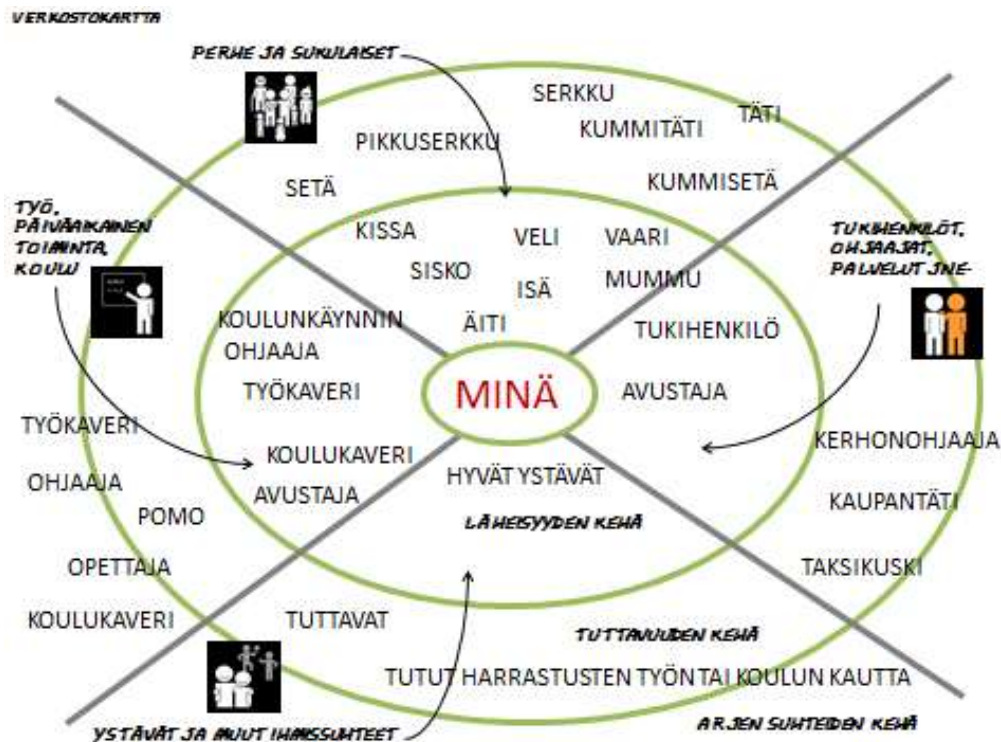
9.2.1 Ihmissuhteiden kartoittaminen verkostokartan avulla

Ensin kerrottiin mikä, verkostokartta on, miten sitä täytetään ja mitä hyötyä siitä voi olla elämässä. Verkostokartan avulla voi kertoa itselle tärkeistä ihmisistä. Karttaan voi myös merkitä, sellaiset ihmiset, joita haluaisi tavata, mutta ei syystä tai toisesta tapaa. Kartan avulla voi miettiä, miten heitä voisi tavata tai pitää muulla tavoin yhteyttä.

Ihmissuhteita kartoittaessa voi käyttää apuna esimerkiksi valokuva- albumeja, osoitekirjaa, puhelimen numeromuistiota tai esimerkiksi sosiaalista mediaa. (Helen Sandersson

associates i.a.) Me emme kuitenkaan ottaneet näitä apukeinoja ajan ja resurssien puutteen vuoksi käyttöön, mutta tuon kuitenkin tämän vinkin raportissani esiin, koska vaikkapa valokuva- albumien selailu on mielestäni oiva keino muistutella mieleen sukulaisia ja ystäviä. Erityistä hyötyä valokuvista voisi mielestäni olla silloin, kun kommunikaatio on haasteellista.

Verkostokartta on jaoteltu neljään eri osa-alueeseen (Kuva 4); 1. perhe ja sukulaiset, 2. tukihenkilöt, ohjaajat, palvelu jne., 3. ystävät ja muut ihmissuhteet sekä 4. työ, päiväaikainen toiminta, koulu. Keskelle verkostokarttaa kirjoitetaan kartan omistajan nimi. Perhe osioon kirjataan kaikki sellaiset perheenjäsenet ja sukulaiset, jotka ovat osa henkilön elämää. Tukihenkilöt, ohjaajat, palvelut jne. osioon kirjataan kaikki sellaiset henkilöt, jotka kuuluvat työnsä puolesta henkilön elämään, esimerkiksi: lääkäri, parturi, avustaja jne. Ystävät ja muut ihmissuhteet osioon listataan ystävät ja tutut. Tähän osioon voidaan kirjoittaa myös sellaisten henkilöiden nimiä, joita ei kovin hyvin tunne, mutta joita tapaa ja joiden kanssa juttelee säännöllisesti. Työ, päiväaikainen toiminta, koulu osioon kirjataan niiden henkilöiden nimet, joihin kartan omistaja on tutustunut työn, koulun tai päiväaikaisen toiminnan kautta. Mitä läheisemmäksi itselleen tärkeä ihminen koetaan, sitä lähemmäksi kartan keskustaa hänet merkitään. (Helen Sanderson associates i.a.)

KUVA 4. Verkostokartta

9.2.2 Arjen sujuvuuden pohdiskelu toimiva- arki kartan avulla

Toimiva arki -työkalun avulla pohditaan asioita, jotka elämässä toimivat hyvin sekä myös niitä asioita, joissa olisi parantamisen varaa. Jokaisella ihmisellä on elämässään sekä hyvin, että vähän huonommin toimivia osa-alueita. Tämän yksilökeskeisen suunnittelun työkalun avulla voidaan kartoittaa henkilön sen hetkistä elämäntilannetta.

Toimiva- arki karttapohjan (Kuva 5) vasemmanpuoleiseen lokeroon kirjoitettiin, piirrettiin tai liimattiin kuvia sellaisista asioista, jotka omasta mielestä toimivat omassa elämässä hyvin. Karttapohjan oikeaan lokeroon puolestaan kirjoitettiin, piirrettiin tai liimattiin kuvia sellaisista asioista, joiden toimivuudessa olisi omasta mielestä parannettavaa. Tehtävänteon avuksi annettiin apukysymyksiä, esimerkiksi: pysyykö asunto aina siistinä?, hoituvatko raha- asiat?, olenko ajoissa paikalla? Ja tulenko aina ymmärretyksi? Kaikki kurssilaiset päätyivät käyttämään kartassaan Papunetistä valmiiksi tulostettuja, arkeen liittyviä kuvia. Valmiit kuvat helpottivat pohdintaa ja nopeuttivat työskentelyä

KUVA 5. Toimiva arki -kartta

Seuraavaksi kerraksi kurssilaiset saivat tehtäväkseen kirjata ylös paikkoja, joissa he käyvät sekä joissa he haluaisivat käydä.

9.3. Kolmas kurssipäivä

Kolmantena kurssipäivänä meillä oli ohjelmassa Tampere -suunnistus. Suunnistus aloitettiin Tampereen pääkirjasto Metsolta, jossa kirjaston työntekijä esitteli meille kirjastoa. Alkumatkasta mukana oli KVPS:n viestintävastaava, joka otti valokuvia KVPS:n tapahtumakalenteria varten (tapahtumakalenterin artikkeli liitteessä 1.).

Kirjastoesittelyn jälkeen jakaannuttiin kahteen ryhmään ja jatkettiin matkaa erilaisten visaisten kysymysten saattelemana. Kurssilaiset eivät etukäteen tieneet, minne oltiin matkalla. Jotta seuraava etappi saatiin selville, piti ratkaista kuva- arvoitus, jossa oli kolme kuvaa seuraavasta kohteesta. Ensin paljastettiin kuva, josta oletettavasti oli vaikea arvata, mistä paikasta on kyse. Esimerkiksi Keskustorin vanhasta kirkosta näytettiin ensimmäiseksi ainoastaan kuva kirkon tornin kellosta. Jos kukaan ei arvannut kohdetta, paljastettiin seuraava, hieman enemmän kohdetta paljastava kuva. Jos tästäkään kukaan ei vielä arvannut kohdetta ja paljastettiin kolmas kuva, josta sitten jo selvästi pystyi näkemään, mistä paikasta oli kyse. Kun määränpää oli selvitetty, piti vastata kohteeseen liittyvään kysymykseen. Vasta tehtävän suoritettuaan ryhmä pääsi jatkamaan matkaa kyseiseen paikkaan (Kuva 5).

1.

2.

3.

2.UUSKLASSISMIA EDUSTAVA VANHA KIRKKO ON

- a) TAMPEREEN VANHIN RAKENNUS
- b) KESKUSTAN VANHIN JULKINEN RAKENNUS
- c) SUOMEN VANHIN KIRKKO

KUVA 5. Suunnistusrasti 1

Ensimmäinen kohteemme oli Keskustori, jossa Tampereen vanha kirkko sijaitsee. Seuraavaksi käveltiin Kauppahallin läpi Kehräsaareen ja sieltä Koskikeskuksen ja Rautatieasematunnelin kautta Tornihotellille. Halusimme ottaa Tornihotellin kaupunkikierroksemme kohteeksi, koska se oli juuri pari viikkoa sitten avattu yleisölle. Tornihotellin 25. kerroksessa, Moro Sky Barissa ihasteltiin maisemia ja otettiin valokuvia ja halukkaat ostivat itselleen limonadia. Tornihotellilta jatkettiin visaisten kysymysten saattelemana Tampereen Monitoimitalo 13:sta. Siellä juotiin kahvit ja Monitoimitalon työntekijä esitteli meille taloa. Esittelyn jälkeen kokoonnuttiin Monitoimitalon kokoustilassa, jossa, saatiin seuraavaksi kerraksi välitehtävä.

Tampereen Monitoimitalo 13 on kaupungin nuorisopalvelujen toimintakeskus joka tarjoaa monipuolisia vapaa-ajan viettomahdollisuuksia niin nuorille kuin vanhemmillekin. Monitoimitalosta löytyy kaikenlaista tekemistä niin konsolipeleistä, kädentaidoista, musiikista, mediasta, teatterista, kokouksista, kuin kahvittelustakin kiinnostuneille. (Tampereen kaupungin nuorisopalvelut i.a.) Halusimme esitellä Monitoimitalon kurssilaisille, koska siellä on paljon ilmaista, kaikille avointa toimintaa. Monet kurssilaisista olivatkin käyneet tuolla aikaisemmin kehitysvammaisille suunnattujen diskosten merkeissä, mutta eivät olleet tietoisia siitä, mitä muuta Monitoimitalo tarjoaa. Miinuspuoli tuossa paikassa meidän ryhmän kannalta oli se, että ikäraja useisiin Monitoimitalon toimintoihin osallistumiseen on 29- vuotta ja osa meidän kurssilaisista oli tätä vanhempia.

Seuraavaksi kerraksi saatiin välitehtäväksi kirjata ylös sellaisia tärkeitä asioita tai tavoitteita, joita haluaa saavuttaa. Ohjeeksi annettiin, että asian tulee olla sellainen, jonka päämies haluaa tehdä, josta hän haluaa ottaa selvää, tai jonka hän haluaa panna alulle. Asian tulisi olla uusi ja toteuttamiskelpoinen, mutta ei kuitenkaan liian arkipäiväinen. Päämiehiä ohjeistettiin, että seuraavalla kerralla näistä asioista valitaan yksi josta räätälöidään oma tavoite. Kerrottiin myös, että tätä tavoitetta tulisimme toteuttamaan neljännen ja viidennen kurssikerran välissä 20.11- 11.12. Päämiehiä ohjeistettiin pyytämään tarvittaessa apua läheisiltä ja heille kerrottiin että minä olen tarvittaessa apuna asian käytännön toteuttamisessa.

9.4. Neljäs kurssipäivä

Neljännän kurssipäivän tavoitteena oli kerrata viime kurssikerran tapahtumat, kartoittaa omaa lähiyhteisöä osallisuuskartan avulla, tehdä suunnitelma oman tavoitteen saavuttamiseksi polku tavoitteeseen työvälineen avulla sekä sopia tavoitteiden käytännön toteuttamisesta. Ensimmäiseksi katsottiin kuvakooste viime kerran Tampere suunnistuksesta. Sitten keskusteltiin siitä, mitä lähiyhteisöön liittyminen tarkoittaa. Lähiyhteisöön liittyminen on esimerkiksi paikkoihin ja ihmisiin tutustumista, vapaaehtoistoimintaan osallistumista, työssä käymistä, harrastuksissa tai tapahtumissa käymistä tai niiden järjestämistä.

9.4.1 Lähiyhteisön kartoittaminen osallisuuskartan avulla

Osallisuuskarttaan merkittiin päämiehille tärkeitä lähiyhteisön paikkoja. Pohdiskelun helpottamiseksi fläppitauluille laitettiin valmiit otsikot: työ, koulu ja päivätoiminta, vapaaehtoistoiminta, yhdistykset ja yhteisöt, harrastuspaikat ja vapaa-ajan viettopaikat, oleskelupaikat, tapahtumat sekä koti. Päämiehille tärkeitä lähiyhteisön paikkoja muistuteltiin mieliin keskustelun avulla. Myös toisella kurssikerralla saatu välitehtävä, jossa oli annettu tehtäväksi pohtia paikkoja, joissa käy, ja joissa haluaisi käydä, auttoi tämän tehtävän tekemisessä. Kurssilaisten esiin tuomat paikat kirjattiin kartalle. Osallisuuskarttaa tehdessä sekä kurssilaiset, että me ohjaajat saimme tietoa itselle aiemmin tuntemattomista lähiyhteisön paikoista ja mahdollisuuksista.

Tätä yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työkalua käytettäessä on hyvä muistaa, että yhteisöjä on hyvin monenlaisia. Monesti yhteisöjen ajatellaan olevan ryhmä ihmisiä, jotka asuvat samalla asuinalueella. Yhteisöt voivat kuitenkin olla mikä tahansa ihmisryhmittymä, jolla on yhteinen päämäärä. Ihmisiä voi liittää yhteisöksi esimerkiksi samanlaiset kiinnostuksen kohteet. (Helen Sanderson associates i.a.)

9.4.2 Tavoitteen asettaminen polku tavoitteeseen – työväliseen avulla

Ensiksi keskusteltiin siitä, miksi henkilökohtaiset unelmat, toiveet ja tavoitteet ovat tärkeitä. Vaikka kaikkia unelmia ei ole tarkoitettukaan toteutuviksi, unelmat voivat antaa energiaa ja ne voivat ohjata pohtimaan vaihtoehtoisia tulevaisuuden suunnitelmia voimavarakeskeisesti ja positiivisesti (Konola ym. 2011, 35). Selkeät tavoitteet tukevat elämän hallinnassa sekä asioiden saavuttamisessa. Jos ei osaa määritellä, mitä haluaa, ei voi myöskään saada haluamaansa. Selkeät tavoitteet auttavat kohdentamaan energiaa päämäärään pääsemiseksi (Ajatellen 2012.)

Polku (Kuva 6.) tavoitteeseen työväliseen aloitetaan sillä, että määritellään itselle tärkeä asia, jonka haluaa saavuttaa. Kun tärkeä asia, jonka haluaa saavuttaa, on määritelty, tästä asiasta muotoillaan tavoite. Tavoite muotoillaan kolmeen apukysymykseen vastaamalla: Kenen kanssa haluan asian toteuttaa? Kuinka usein toivon voivani asiaa toteuttaa? ja Missä toivon asian toteutuvan? Sitten kun tavoite on muotoiltu, luodaan neljän askeleen avulla toimintasuunnitelma, sen varmistamiseksi, että asiat todella lähtevät liikkeelle ja etenevät. Toimintasuunnitelma luodaan vastaamalla neljään kysymykseen: Kuka auttaa minua? Mitä teemme ensin?, Mitä muuta on hyvä huomioida? ja Milloin tarkastamme seuraavan kerran tilanteen? Polku tavoitteeseen työväliseen auttaa tavoitteen konkretisoinnissa sekä toimintasuunnitelman laatimisessa tavoitteen toteuttamiseksi (Konola ym. 2011, 35).

KUVA 6. Polku tavoitteeseen – työväline

Meidän käyttämä polku tavoitteeseen työväline on muunnelma Jack Pearpontin, Marsha Forrestin sekä John O'Brienin kehittämästä polku mallista (ks. Helen Sandersson i.a Path). Tätä Yksilökeskeisen suunnittelun välinettä käytettäessä erityisesti korostuu sosiaalialan eettisiin ohjeisiin kirjattu eettinen vaatimus päämiesten itsemääräämisoikeuden kunnioituksesta, osallistumisoikeuden edistämisestä sekä oikeudenmukaisuudesta. (ks. Talentia 2013, 9). Me ohjaajat pyrimme mahdollisimman vähäiseen päätöksenteon ohjailuun. Pyrimme kannustamaan päämiehiä itsenäiseen päätöksentekoon. Jos päämiehelle tavoiteltavan tärkeän asian määrittäminen osoittautui hyvin vaikeaksi, esitimme puolueettomia vaihtoehtoja erilaisista mahdollisuuksista. Tarvittaessa päämies sai aikaa pohtia asiaa kotona läheisen ihmisen avustuksella. Valitettavasti pari tavoite ehdotusta jouduttiin epäämään ja pyytämään keksimään jotain muuta. Tällöin tavoite olisi ollut mahdotonta toteuttaa aikatauluun, vuodenaikaan tai budjettiin nähden.

Tavoitetehtävien kohdalla korostui myös tasapuolisuuden vaatimus. Aikaa oli melko vähän tehdä jokaisen kolmentoista kurssilaisen kanssa tuo tavoitetehtävä. Haasteena olikin löytää jokaisen omalle tavoitetehtävälle kaikille osapuolille sopiva aika ja että jo-

kaisen kurssilaisen tavoitetehtäviin pystyttiin käyttämään tavoitteelle tarkoituksenmukainen aika. Tasapuolisesti sovittiin että halutessaan sai osallistua myös muiden kurssilaisten tavoitetehtäviin jos aikataulut sopivat yhteen. Monet kurssilaisista osallistuivatkin useampaan tehtävään.

Neljännän kurssikerran jälkeen alettiin toteuttaa tavoitteita. Tavoitteita, joita päämiehet itselleen asettivat, olivat: keilausharrastuksen kokeilu, eri opiskeluvaihtoehtoihin tutustuminen, Iskelmäradioon tutustuminen, työnhaku, vapaaehtoistyömahdollisuuksien selvittäminen, uimahallissa ja kuntosalilla käynti, KVPS:n tarjoamiin tukiasuntomahdollisuuksiin tutustuminen, uuden ruokalajin valmistamisen opettelu sekä automuseossa käynti. Koska kaikkia tavoitetehtäviä ei saatu tehtyä ennen viimeistä kurssikertaa, tehtiin niitä sitten vielä kurssin varsinaisen toteutuksen jälkeen. Tässä vaiheessa alettiin työstämään myös valokuvakirjoja.

9.5. Viides kurssikerta

Viidennellä kurssikerralla tavoitteena oli omien ja muiden kurssilaisten hyvien puolien esiintuominen kehuringin avulla sekä yhden sivun koonnin tekeminen itsestä. Aluksi kerrottiin omasta välitehtävästä muille ja saatiin kuulla, miten muiden välitehtävät olivat sujuneet. Sitten otettiin ryhmäkuva, joka päätyikin valokuvakirjan kanteen. Keskusteltiin myös päätösjuhlita. Päätösjuhlisiin kurssilaiset saivat halutessaan kutsua pari läheistä ihmistä

9.5.1 Hyvät asiat esiin kehuringin avulla

Kehurinki (Kuva 7) tehtävän muotoilin itse yhden sivun henkilökuvan tekemisen avuksi. Tehtävän tarkoituksena oli tuoda esiin kurssikavereiden hyviä puolia. Alkuvalmisteluiksi keskelle A3 paperia liimattiin jokaisen kurssilaisen valokuva ja tulostettiin Papunetin kuvatyökalan avulla tehtävään sopivia adjektiivikuvia, kuten esimerkiksi iloinen, ahkera, kaunis, komea ja taitava. A3 paperit sijoitettiin pöydille ympäri huonetta. Päämiesten tehtävänä oli keksiä jokaisesta kurssikaverista vähintään yksi hyvä asia ja kirjoittaa se paperiin tai liimata siihen sopivaksi katsomansa adjektiivikuva.

KUVA 7. Kehurinki

9.5.2 Yhden sivun henkilökuva – tärkeää tietoa itsestä lyhyesti

Alkuvalmisteluiksi tulostettiin päämiehistä kurssin aikana otettuja kuvia pienoiskoossa ja jokaista kurssilaista varten tulostettiin kolme puhekuplaa, joissa luki otsikot: Minua ihailaan ja minusta pidetään, Minulle on tärkeää ja Tue minua näin. Päämiesten tehtävänä oli valita itsestään mieluinen kuva ja liimata se paperin keskelle. Kuvan viereen kirjoitettiin oma nimi tai lempinimi. Sitten puhekupliin otsikoiden alle päämiehet kirjoittivat asioita, joissa heitä ihailaan ja mistä heissä pidetään, mikä heille on tärkeää ja miten he haluavat itseään tuettavan. Tämän jälkeen puhekuplat liimattiin paperille. Lopuksi paperiin kirjoitettiin oma lempiväri. Halutessaan tuotokseen sai lisätä oman tavoitteen ja/tai valokuvia, kuitenkin niin, että kaikki tieto mahtuisi samalle paperille.

Myöhemmin valokuvakirjan työstämisen yhteydessä yhden sivun henkilökuvat tehtiin digitaaliseen muotoon ja liitettiin valokuvakirjoihin.

Yhden sivun henkilökuva (Kuva 8) on yksi yksilökeskeisen elämänsuunnittelun välineistä. Se keskittyy henkilölle tärkeiden asioiden esiintuomiseen ja siihen millainen tuki henkilölle on mielekästä ja tarkoituksenmukaista. Sitä voidaan käyttää esimerkiksi tutustumisen helpottamiseksi, yhteisten kiinnostusten kohteiden löytämiseksi sekä keskustelun luomiseksi, silloin kun on tekemisissä sellaisten henkilöiden kanssa, joita ei kovin hyvin tunne. Sen avulla ihminen voi kertoa esimerkiksi työntekijälle tärkeimmät asiat itsestään sekä siitä, miten hän haluaa itseään tuettavan. Yhden sivun henkilökuva voi auttaa esimerkiksi terveydenhuollon henkilökuntaa näkemään ihmisen yksilönä, ongelma tai sairaus tai vammalähtöisen ajattelun sijaan. Henkilökuvaa voi käyttää tarkoituksenmukaisen ja yksilöllisen tuen saamisen edistämiseksi. Se on nopea tapa saada tietoa ihmisestä. Erilaisia profiileja voi tehdä eri tarkoituksia varten, esimerkiksi kotia ja koulua varten. Yhden sivun profiiliin kirjataan ainoastaan sellaista tietoa, jota henkilö haluaa itsestään kertoa. Profiilia tulisi päivittää säännöllisesti sekä tarvittaessa. (Helen Sanderson associates i.a.)

Yhden sivun henkilökuva

Minua ihaillaan ja minusta pidetään:

Tähän osioon kirjoitetaan henkilön positiivisia luonteenpiirteitä ja ominaisuuksia sekä saavutuksia tai palkintoja, vaan tähän kirjoitetaan niitä asioita, mitä muut henkilössä arvostavat ja ihailivat. Tämän osion laadimisessa voidaan käyttää ystävien, perheen ja muiden läheisten apua pyytämällä heitä lähtemään henkilön hyviä puolia. Varo käyttämästä epäselviä ilmaisuja, jotka saatetaan tulkita väärin. (Helen Sanderson associates i.a.)

omistajan nimi

(Sergio i.a.)

Minulle on tärkeää:

Tähän osioon kirjoitetaan henkilölle itselleen merkityksellisiä asioita. Asioiden tulee olla sellaisia, jotka ovat aidosti tärkeitä henkilölle itselleen, vaikka muut eivät olisikaan samaa mieltä. Tähän voidaan kirjoittaa myös esimerkiksi omista kiinnostuksen kohteista ja harrastuksista sekä tärkeitä esineistä tai rutineista.

Tähän osioon voi kirjoittaa myös profiilin omistajalle tärkeitä henkilöitä sekä tietoa siitä, miten ja kuinka usein näiden henkilöiden kanssa vietetään aikaa.

Asiat tulisi ilmaista tarpeeksi yksityiskohtaisesti ja täsmällisesti, jotta ihminen, joka ei tunne henkilöä pystyy ymmärtämään mitä tarkoitetaan.. (Helen Sanderson associates i.a.)

Kuinka tuet minua parhaiten

Tähän osioon kirjoitetaan siitä, millaista tukea henkilö toivoo saavansa. Selostuksen on hyvä olla yksityiskohtainen, jotta myös sellaiset henkilöt, jotka profiilin omistajaa ennestään tunne, voivat saada helposti selville tärkeitä, millaista tukea profiilin omistaja pitää tärkeänä. Tähän osioon voi kirjoittaa myös sen, millaisiin asioihin ei kaipaa apua. (Helen Sanderson associates i.a.)

Valokuva

Valokuvan tulee olla selkeä ja tuuri. Kuva tulee profiilista persoonallisempaan sekä helpottaa olentossa, jolloin profiilia mahdollisuuksien mukaan näytetään henkilöille, jotka eivät tunne profiilin omistajaa. (Helen Sanderson associates i.a.)

KUVA 8. Yhden sivun henkilökuva

9.6. Loppujuhlat

Loppujuhlien tavoitteena oli kokoontua vielä kerran yhteen ja tehdä yhteenvetoa siitä, mitä kaikkea kurssin aikana on saatu aikaan. Juhlissa katsottiin kurssilta otettuja valokuvia ja kerrottiin päämiesten läheisille siitä, mitä kaikkea kurssin aikana on tehty. Päämiesten läheisiltä kerättiin palautetta kurssista ja kurssilaisille jaettiin kurssitodistukset. Kakkukahvien jälkeen kiitettiin kaikkia onnistuneesta kurssista sekä toivottiin hyvää joulua ja hyviä jatkoja. Joidenkin kurssilaisten kanssa sovittiin vielä uusia väli-tehtäväaikoja sekä valokuvakirjantekoajoja.

9.7. Valokuvakirja

Jokaisen päämiehen kanssa tehtiin kurssin aikana valokuvakirja. Kirjaan koottiin yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työvälinein tehdyt tuotokset sekä kurssilaisten omasta elämästään ottamia valokuvia. Valokuvakirjaan sisältyi myös yhteinen osuus, joka oli kaikkien kurssilaisten kirjoissa samanlainen. Yhteisessä osuudessa kerrotaan, mitä kurssin aikana olemme tehneet. Valokuvakirjan laatiminen toteutettiin yksilötyöskentelyinä. Jokaisen päämiehen kanssa käytiin läpi kuvat, joita he olivat itse ottaneet kurssin aikana sekä ne kuvat, jotka heistä kurssin aikana oli otettu. Päämiehet valitsivat kuvat, jotka halusivat laittaa valokuvakirjaan ja keksivät kuviin tekstit. Minä laadin kirjaan yhteisen osion.

Siitä huolimatta, että monesti yksilökeskeinen elämänsuunnittelu tähtääkin yksilökeskeisen elämänsuunnitelman tekemiseen, Yksilöllisesti yhdessä -kurssilla tehdyn valokuvakirjan ei ole tarkoitus olla suunnitelma päämiehen elämästä. Se on pikemminkin muisto kurssista sekä väline, jonka avulla voi kertoa toisille ihmisille itsestään sekä itselleen tärkeistä asioista ja henkilöistä. Kirjaa voi käyttää apuna esimerkiksi palvelusuunnitelmaa tehdessä; palvelusuunnitelmapalaverissa voi olla helpompi kertoa tarpeistaan ja toiveistaan kun on pohtinut ja työstänyt asioita jo aiemmin ja kun niitä on kirjattu ylös. Palvelusuunnitelma on kirjallinen toimintasuunnitelma, jonka tavoitteena on asiakkaalle soveltuvien palveluiden löytäminen ja järjestäminen (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2013, 15). Valokuvakirjan avulla päämies voi kertoa nopeasti itsestään aiemmin tuntemattomalle henkilölle tai puolittutulle ja näin helpottaa tutustumista uusiin ihmisiin. Sitä voi näyttää jopa esimerkiksi opiskelupaikkaa tai töitä hakiessa. Kirjan avulla voidaan auttaa muita ihmisiä näkemään päämiehen voimavarat ja vahvuudet.

10 PALAUTTEEN KERÄÄMINEN

10.1. Palautelomake

Yksilöllisesti yhdessä -kurssin puitteissa kehiteltiin palautteenantomenetelmää, jossa palautetta voidaan antaa kuvakorttien avulla. Näin myös luku- ja/ tai kirjoitustaidottomat päämiehet voisivat antaa palautetta itsenäisesti ja anonyymisti. Palautteenantomaton innoittajana on toiminut Talking Mats® -menetelmä, joka on kehitetty Skotlannissa Stirlingin yliopistossa.

KVPS:n palautelomake (Kuva 9) sisältää erilaisia kysymyksiä joiden avulla voidaan arvioida erilaisten tilaisuuksien onnistumista. Kysymysten: Mistä pidit? ja Mistä et pitänyt? vastausta varten on lomakkeeseen jätetty tyhjiä rivejä avointa vastausta varten. Mitä tilaisuus sinulle antoi? kysymystä varten on palautelomakkeessa rästittettävä vaihtoehdot: tietoa, ystäviä, ajatustenvaihtoa, voimaantumista, uusia ajatuksia sekä ei mitään uutta. Tässä osioissa palautteenantajan tehtävänä on rästittää sellainen vaihtoehto tai sellaiset vaihtoehdot, jotka hänen mielestään kuvaavat sitä, mitä ovat tapahtumasta saaneet irti. Kolmannessa kohdassa palautelomaketta pyydetään vastaajaa arvioimaan päivän sisältöä ja ohjaajien asiantuntemusta sekä antamaan kokonaisarvosana päivälle asteikolla 0-5.

PALAUTELOMAKE

Vastaajan taustatiedot ☐ Olen päämies / kehitysvammainen ihminen ☐ Olen vanhempi / läheinen ☐ Olen työntekijä ☐ Olen vapaaehtoistyöntekijä ☐ Joku muu, mikä _____ ☐ Ei vastausta	Ikäsi ☐ 0-6 vuotta ☐ 7-17 vuotta ☐ 18-29 vuotta ☐ 30-62 vuotta ☐ 63-79 vuotta ☐ 80 < vuotta ☐ Ei vastausta	Sukupuolesi ☐ Nainen ☐ Mies ☐ Ei vastausta
---	---	---

Mistä pidit? Mikä oli tilaisuuden parasta antia?

Mistä et pitänyt? Mitä muuttaisit tilaisuudessa?

Mitä tilaisuus minulle antoi? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto.

☐ tietoa	☐ ajatustenvaihtoa / vertaistukea	☐ voimaantumista
☐ kontakteja, kuten yhteistyökumppaneita tai ystäviä	☐ uusia ajatuksia omaan työhöni tai elämäni	
☐ jotain muuta, mitä _____	☐ en kokenut saavani mitään uutta	

Mitä muuta haluaisit sanoa? Terveiset tapahtuman järjestäjille tai puhujille?

Miten muuten arvioisit tilaisuutta?	huono	tydyttävä	kohtalainen	hyvä	erittäin hyvä	en osaa sanoa
Päivän sisältö?	1	2	3	4	5	0
Puhujien / kouluttajien asiantuntemus?	1	2	3	4	5	0
Minkä kokonaisarvosanan antaisit päivälle?	1	2	3	4	5	0

KUVA 9. Kehitysvammaisten palvelusäätiön palautelomake

10.2. Palautematto

KVPS:n palautelomakkeesta kehiteltiin palautemattoa kurssin aikana. Palautematon kuvalliset materiaalit tehtiin Papunetin kuvatyökälulla. Kuvat tulostettiin valkoiselle paperille ja laminoitiin. Kuvien taakse liimattiin tarranauhan palat, jotta ne saadaan pysymään kiinni matossa.

Papunet on verkkopalveluyksikkö, joka edistää esteetöntä ja tasa- arvoista viestintää. Se toteuttaa ja kehittää esteettömiä verkkopalveluja puhevammaisille ihmisille, selkokielen

käyttäjille sekä heidän lähi- ihmisilleen ja alan ammattilaisille. Papunet- sivusto on yksi Papunetin verkkopalveluyksikön tarjoamia palveluja. Papunet toimii Kehitysvammaliiton yhteydessä. (Virtanen 2009, 191.)

Palautematon kehittäely olikin varsinaista kokeilemalla kehittämistä. Mattoa kehiteltiin tarkoituksenmukaisemmaksi ja helppokäyttöisemmäksi lähes joka kurssikerran jälkeen. Esimerkiksi ensin palautteenantomaton pohja tehtiin leikkaamalla pinnoitetusta solumuovista, A3 kokoisia alustoja. Tässä versiossa ei kuitenkaan riittänyt tilaa kaikille kolmelle KVPS:n palautelomakkeen kysymykselle ja kuvien uudelleen järjestely palautteenannon aikana osoittautui liian vaikeaksi sekä aikaa vieväksi. Lopulta päädyttiin tekemään uudet pohjat kuramatosta, joka on ohuempaa materiaalia. Tällä kertaa joka palautteenantomattoon leikattiin 3 A3 kokoista palaa kuramattoa ja ne yhdistetään vihkomalliin. Näihin kuramaton paloihin voi asetella kuvat valmiiksi siten, että palautteenantotilanteessa oman vastauksen voi helposti siirtää palautematon reunasta sille sopivaan paikkaan.

KUVA 10. Palautematto sivu 2.

11 ARVIOINTI

Kurssin arvioinnissa käytetään ainoastaan kahden viimeisen kurssikerran palautteita. Kehittelimme palautemattoa kurssin aikana ja kolmelta ensimmäiseltä palautteenantokerralta ei saatu kerättyä luotettavaa palautetta, koska ensimmäiset palautteenantokokemuksemme osoittautuivat aivan liian vaikeiksi ja monimutkaisiksi toteuttaa. Osallistumisprosentti kurssikerroilla oli 84- 100 %. 1., 2., ja 5. kerroilla oli paikalla 12 kurssilaista, 3. kerralla 11 kurssilaista ja 4. kerralla 13. Mielestäni se, että kurssille ilmoittautuneet myös siihen aktiivisesti osallistuivat, osoitti, että kurssilaiset olivat motivoituneita ja olimme onnistuneet järjestämään kohderyhmälle mielekästä toimintaa. Päämiesten läheisiltä kerättiin palautetta päätösjuhliissa.

11.1. Neljännen kurssikerran palaute

Neljännellä kurssikerralla palautteenantoon osallistui 12 kurssilaista. Ensimmäiseksi päämiehiltä kysyttiin, mistä he pitivät ja mistä eivät pitäneet kurssipäivässä. Yksi päämies ei pitänyt viime kerran kertauksesta ja yksi ei pitänyt lähiyhteisön kartoittamistehtävästä. Kuusi päämiestä piti viime kerran kertauksesta, seitsemän päämiestä piti lähiyhteisön kartoittamistehtävästä ja yhdeksän piti kahvitauosta, kahdeksan päämiestä piti päivän ohjelman läpikäynnistä ja välitehtävästä sekä polku tavoitteeseen tehtävästä.

Toiseksi päämiehiltä kysyttiin, mitä tilaisuus oli heille antanut. Yhtä päämiestä lukuun ottamatta kaikki kokivat saaneensa kurssilta jotakin uutta. Kahdeksan päämiestä koki saaneensa tietoa, kymmenen koki saaneensa vertaistukea sekä uusia ajatuksia elämään. Yhdeksän päämiestä koki saaneensa ystäviä, kahdeksan koki saaneensa tietoa ja seitsemän kurssilaista koki voimaantuneensa.

Kolmanneksi pyydettiin arvioimaan tilaisuutta asteikolla 1- 5 (1=huono, 5=erittäin hyvä). Päivän sisältö sai keskiarvoksi 4.42, ohjaajien asiantuntemus sai keskiarvoksi 4.33 ja kokonaisarvosanan keskiarvoksi kurssikertamme sai 4.42.

11.2. Viidennen kurssikerran palaute

Viidennellä kurssikerralla palautteenantoon osallistui ainoastaan 9 päämiestä. Yksi päämies ei halunnut antaa palautetta ja kahden piti lähteä kurssilta hieman aikaisemmin pois.

Ensiksi päämiehiltä kysyttiin, mistä päivän teemoista he pitivät ja mistä eivät. Kaksi päämiestä eivät pitäneet yhden sivun henkilökuva – tehtävästä ja yksi päämies ei pitänyt edelliskerran kertaamisesta. Kahdeksan päämiestä piti kehurinki tehtävästä, kahvitausta sekä omasta välitehtävän kertomisesta muille. Päivän ohjelman läpikäynnistä sekä yhden sivun henkilökuvatehtävästä piti kuusi päämiestä.

Toiseksi päämiehiltä kysyttiin, mitä tilaisuus hänelle antoi? Yksi päämies ei kokenut saaneensa mitään uutta. Kahdeksan päämiestä koki saaneensa vertaistukea, seitsemän koki saaneensa tietoa ja ystäviä ja kuusi päämiestä koki saaneensa uusia ajatuksia elämään. Viisi päämiestä koki voimaantuneensa.

Kolmanneksi pyydettiin arvioimaan tilaisuutta asteikolla 1- 5 (1=huono, 5=erittäin hyvä). Päivän sisältö sai keskiarvoksi 4.33, ohjaajien asiantuntemus sai keskiarvoksi 4.33 ja kokonaisarvosanan keskiarvoksi kurssikertamme sai 4.22.

11.3. Läheisten antama palaute

Loppujuhliissa pyysimme päämiesten läheisiä antamaan palautetta kurssista, sen perusteella, mitä päämiehet olivat heille kertoneet tai sen perusteella, mitä olivat havainnoineet. Läheisiä varten muokkasimme KVPS:n palautteenantokaavaketta hieman sopivammaksi tähän tarkoitukseen.

Kurssilaisten läheisiä oli loppujuhliissa paikalla 15 ja päämiehiä 10. Kahdeksan läheistä vastasi kyselyyn. Tämä vastausprosentti johtui siitä, että esimerkiksi joidenkin päämiesten molemmat vanhemmat olivat mukana. Silloin vain toinen heistä vastasi kyselyyn. Jotkut päämiehet eivät olleet kutsuneet lainkaan läheistä ihmistä paikalle.

Ensimmäiseksi palautelomakkeessa pyydettiin antamaan risuja ja ruusuja kurssista. Ruusuja kurssimme sai kurssilaisten aktivoinnista, päämiesten innostuneisuudesta, positiivisesta vaikutuksesta ja ilon tuomisesta päämiehen elämään sekä mukavasta ideasta ja omatoimiseen kulkemiseen tukemisesta. Risuja saimme siitä, että ryhmä oli liian suuri.

Toisena kysyttiin, mitä kurssi läheisten mielestä oli päämiehelle antanut. Neljä läheistä oli sitä mieltä että kurssi on antanut päämiehelle uusia ajatuksia omaan elämään, ajatusten vaihtoa ja vertaistukea sekä voimaantumista. Viisi vastaajaa ilmoitti päämiehen saaneen kurssilta kontakteja, kuten ystäviä tai yhteistyökumppaneja. Kuuden läheisen mielestä päämies oli saanut kurssilta uutta tietoa.

Kolmanneksi lomakkeessa kysyttiin, mitä muuta haluaisit sanoa? Tässä kohdassa kurssilaisten läheiset toivoivat jatkoa konkreettisempiin toimiin, jatko- osia kurssille sekä lisää samanlaista toimintaa. Kurssilaisten läheiset totesivat myös, että on hienoa, että tällaista toimintaa järjestetään. Lopuksi läheisiltä pyydettiin arvioimaan kurssin onnistumista asteikolla 1-5 (1=huono, 5=erittäin hyvä). Kurssilaisten läheiset arvioivat kurssin onnistumisen keskiarvosanaksi saimme 4,6

12 EETTISYYS, LUOTETTAVUUS, SIIRRETTÄVYYS

Sosiaalialan aiheiden ja luonteen perusteella tutkimusetiikkaa voidaan pitää erityisen merkittävänä sosiaalityön tutkimuksen laatua arvioitaessa. (Rauhala & Virokangas 2011, 236). Artikkelissa: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo, Pirkko- Liisa Rauhala ja Elina Virokangas (2011, 236- 238) tarkastelevat mm sitä, mil-laista eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimuksen tulisi olla. He nostavat esille mm että; Tutkittaville pitää kertoa tutkimuksen tarkoitus ja hänen yksityisyytensä pitää turvata. Tutkimuksen tulee olla vilpittöntä. Se ei myöskään saa aiheuttaa tutkittavalle haittaa. Tutkijan tulee sitoutua empiirisesti luotettavan tiedon tuottamiseen. Eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimuksen tulisi myös olla hyödyllistä ja rakentavaa tutkimukseen osallis-tuville ihmisille.

Yksilöllisesti yhdessä -kurssin suunnittelussa, toteutuksessa ja raportoinnissa noudatettiin yleisiä sosiaalialan ammatillisia eettisiä ohjeita. Työskentelyä ohjasivat myös Kehi-tysvammaisten Palvelusäätiön arvot joiden perustana ovat päämiehen ja hänen läheis-tensä kunnioitus. Eettiset ohjeet ovat ulkopuolisen auktoriteetin määäämiä periaatteita ja sääntöjä, jotka ohjaavat eettisiä käytäntöjä (Banks 2006,5; Rauhala & Virokangas 2011, 121). Ne pohjautuvat yhteiskunnassa yleisesti omaksuttuihin arvoihin. Sosiaali-työn arvot ja eettiset periaatteet on esitetty sosiaalityön kansainvälisten järjestöjen hy-väksymässä periaatelausumassa. (Rauhala & Virokangas 2011, 121–122.) (kts. Talentia 2013)

Alkutapaamisessa ja myös silloin, kun kävin kurssia henkilökohtaisesti mainostamassa, kerroin että osallistumiseni Yksilöllisesti yhdessä -kurssin järjestämiseen, on minun toiminnallinen opinnäytetyöni. Opinnäytetyöni raportoinnissa pidän huolta siitä, että ke-tään yksityistä henkilöä ei voi kuvaukseni perusteella tunnistaa. Heti ensimmäisellä kurssikerralla sovimme yhdessä kurssilaisten kanssa siitä että kurssilla puhutut toisten ihmisten kertomat mahdollisesti henkilökohtaiset asiat jäävät ainoastaan kurssilaisten tietoon eikä niistä puhuta muualla. Ennen kurssin alkua alkutapaamisessa pyysimme jo-kaista kurssilaista täyttämään valokuvalupalomakkeen. Lupalomakkeessa päämies sai määritellä, myös missä itsestä otettuja valokuvia on lupa käyttää. Kaikki kurssilaiset an-toivat luvan valokuvaukseen. Suurin osa kurssilaisista rajasi valokuvien käyttöluvan sii-

hen että valokuvia oli lupa näyttää muille kurssilaisille sekä laittaa kurssin aikana tehtävään valokuvakirjaan. Muutama kurssilainen antoi luvan myös käyttää valokuvia KVPS:n julkaisuissa. Pari kuvaa julkaistiinkin internetissä Kipinöitä! -hankkeen internetisivuilla sekä KVPS:n tapahtumakalenterissa (Liite 1)

Jokaisen kurssikerran jälkeen keräsimme palautteen kurssikerrasta. Kurssin jälkeen loppujuhlassa pyysimme palautetta kurssilaisten läheisiltä. Palaute kerättiin ensisijaisesti Kehitysvammaisten Palvelusäätiön toiminnan kehittämiseen sekä toiminnan rahoittaja taholle RAY:lle. Toissijaisesti palautekysely palveli opinnäytetyötäni. Jos palautetta RAY:lle ei olisi kerätty jo lähtökohtaisesti, olisin varmastikin itse päätenyt pyytämään jonkinlaista palautetta kurssista opinnäytetyötäni varten.

Koska kehitelimme kurssin aikana palautteenantomattoa, onnistuimme saamaan luotettavaa palautetta ainoastaan kahdelta viimeiseltä kurssikerralta. Vielä tähänkin saamaamme palautteeseen voi sisältyä pieni riski siitä, että joku kurssilaisista ei ole ymmärtänyt täydellisesti palautteenantomaton kohta/kohtia ja täten on laittanut kuvakortit väärään kohtaan. Myös jotkut palautelomakkeen ja palautematon termit, esimerkiksi käsite voimaantuminen tai vertaistuki saattavat olla vaikeita ymmärtää. Lukutaidottomien vastaajien kohdalla riskinä palautteenantomatossa on se, että he eivät välttämättä ymmärrä tai muista kuvien symbolista merkitystä. Tällöin pitäisikin varmistaa, että henkilö tietää kuvien merkityksen. Palautteenantomaton vahvuutena on se, että sen avulla usein myös luku- ja kirjoitustaidottomat henkilöt voivat antaa palautetta itsenäisesti ja anonyymisti. Mielestäni se, että esimerkiksi kurssin ohjaaja auttaa kurssilaista täyttämään palautelomaketta, voi johtaa siihen, että kurssilainen ei välttämättä uskallakaan esimerkiksi antaa negatiivista palautetta, joka kuitenkin olisi ehdottoman tärkeää saada tietää, jotta seuraavalla kerralla osattaisiin toimia paremmin.

Mielestäni kurssilla käytetyt toimintamallit ovat hyvinkin helposti siirrettävissä erilaisiin toimintaympäristöihin ja niitä on mahdollista toteuttaa monenlaisten ihmisten parissa. Koska kurssilla käytetty menetelmä: yksilökeskeinen elämänsuunnittelu on luovaa ja vapaata, voi esittelemiäni toimintamalleja helposti muokata omiin tarkoituksiin sopiviksi. Tosin jos raportissani esittelemiä toimintamalleja käyttää omassa työssä, täytyy mielestäni olla enemmän tietoa yksilökeskeisestä suunnittelusta, kuin mitä minä tässä rapor-

tissa kerron. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu sopii mielestäni kenelle tahansa, joka haluaa tarkastella omaa elämäänsä ja sen suuntaa.

13 VALINTOJEN PERUSTELUA JA TULOSTEN POHDINTAA

Opinnäytetyöni teoriapohja liittyy Yksilöllisesti yhdessä -kurssin ja yksilökeskeisen elämänsuunnittelun päämääriin. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työkalujen avulla voidaan edistää henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumista. Niiden avulla voidaan tukea ihmistä itsensä toteuttamisessa sekä yhteisöön liittymisessä ja yhteisössä toimimisessa. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu edistää ihmisen voimaantumista. Mielestäni kaikki tämä lisää ihmisen hyvinvointia. Mielestäni yhteisön täysivaltainen osallisuus ja itsemääräämisoikeus eivät ole aina itsestäänselvyksiä kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla ja siksi niitä pitää pyrkiä edistämään. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun etuna on mielestäni se että se on ratkaisu- ja voimavarakeskeistä, kokonaisvaltaista, voimaannuttavaa, luovaa sekä itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta edistävää.

Teoriaosuudessa avaan aika laajasti kehitysvammaisuuden käsitettä, koska haluan tuoda esiin sen, että kehitysvammaiset henkilöt eivät ole yhtenäinen joukko ihmisiä vaan yksilöllisiä, persoonallisia henkilöitä. Ainoa asia, mikä kehitysvammaisille henkilöille on yhteistä, on se, että heille uusien asioiden oppiminen ja ymmärtäminen on haasteellisempaa, kuin sellaisille henkilöille, joilla ei ole kehitysvammaa. Kehitysvammaisuutta voidaan myös tarkastella monista eri näkökulmista. Yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa korostetaan vammaisuuden sosiaalista luonnetta. Siinä korostetaan että vammaisuus on yhteiskunnallisesti tuotettua. Mielestäni kehitysvammaisissa henkilöillä on paljon sellaisia voimavaroja, joita he eivät välttämättä pääse käyttämään ympäristön asenteiden, tiedon puutteen tai yksilöllisten palvelujen puuttumisen vuoksi. Esimerkiksi kehitysvammaisten tukiliiton MAHTI- projektin sopeutumisvalmennuskurssilaisten kokemuksista tuli ilmi, että helposti lievästi kehitysvammaiset jäävät vaille riittävän yksilöllisiä ja omia kykyjä huomioivaa tukea ja palveluja joka voi johtaa alisuoriutumiseen ja heikkoon itsetuntoon.

Aikaisemmilla tutkimuksilla, joita raportissani esittelen, haluan tuoda esiin sen että kurssilla käytetty menetelmä, yksilökeskeinen suunnittelu on näyttöön perustuvaa toimintaa. Haluan nostaa esiin myös sen, että täysivaltainen kansalaisuus ei vielä tänä päivänä toteudu täysin kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla.

Kurssin suunnittelussa käytettiin kokeilemalla kehittämisen mallia. Kokeilemalla kehittämisen malli on mielestäni erittäin sopiva tämän kaltaisen prosessin suunnittelussa, jossa on paljon tuntemattomia tekijöitä ja jonka toimintaympäristölle on ominaista asioiden monimutkaisuus. Emme muun muassa etukäteen voineet tietää, millainen kurssin kokoonpano tulisi olemaan. Esimerkiksi kurssilaisten tapaaminen ennen kurssin alkua auttoi ottamamaan huomioon sellaisia seikkoja, joita muutoin emme olisi osanneet huomioida.

Kurssin tarkoituksena oli edistää kehitysvammaisten henkilöiden lähiyhteisöön liittymistä ja aktiivisena kansalaisena toimimista. Se, että kehitysvammaiset henkilöt toimivat aktiivisesti omassa lähiyhteisössään, on mielestäni tie vähentää kehitysvammaisuuden liittyviä ennakkoluuloja ja tätä myötä syrjintää. Jokaisen kurssilaisen asiantunteudesta elämän eri osa-alueilla pyrittiin hyödyntämään kurssilla. Esimerkiksi aktiivisesti vapaaehtoistyössä toimiva kurssilainen esitteli vapaaehtoistyöstä kiinnostuneille erilaisia vapaaehtoistyön mahdollisuuksia.

Kurssin tavoitteena oli että kurssilaiset pohtivat ja tuovat näkyväksi omia vahvuuksiaan, kiinnostuksen kohteitaan, ihmissuhteitaan sekä oman arjen sujuvuutta yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työkalujen avulla. Omien vahvuuksien tunnistaminen ja korostaminen tukee itsetuntoa ja vahvistaa henkilön toimijuutta omassa elämässään. Omien kiinnostusten kohteiden pohtiminen ja esille tuominen on mielestäni tärkeää koska itselle tärkeiden asioiden toteuttaminen on tärkeä osa hyvinvointia.

Omia ihmissuhteita pohdittiin kurssilla verkostokartan avulla. Verkostokartan täyttäminen kurssilla on mielestäni perusteltua koska päämiehille sosiaalisten suhteiden säilyttäminen saattaa olla haasteellista. Verkostokartan avulla voidaan tarkastella henkilölle tärkeitä ihmissuhteita ja tarvittaessa olla tukena niiden säilyttämisessä. Sen avulla voidaan pohtia myös esimerkiksi sitä, miten läheiset ihmiset voisivat olla henkilön tukena.

Oman arjen sujuvuutta pohdittiin toimiva-arki kartan avulla. Kaikilla meillä on elämässämme asioita, jotka toimivat hyvin ja myös sellaisia asioita, joissa on parantamisen varaa. Arjen sujuvuus on mielestäni tärkeää hyvinvoinnin kannalta. Siksi sen sujuvuutta on välillä tärkeä pysähtyä pohtimaan ja tarvittaessa pyrkiä muuttamaan arjessa toimimattomia asioita.

Osallisuuskartan avulla kartoitimme päämiehille tärkeitä paikkoja. Tämä tehtävä tehtiin ryhmänä yhdessä. Tehtävän ideana oli jakaa tietoa muille tutustumisen arvoisista paikoista, perimmäisenä tavoitteena se, että joku kurssilaisista saisi kipinän käydä tutustumassa uuteen paikkaan. Myös keskustelujen, tavoitetehtävien sekä tutustumiskäyntien avulla pyrittiin kartoittamaan lähiyhteisön tarjoamia mahdollisuuksia. Tavoitetehtäviä ja tutustumiskäyntejä toteutettaessa oli mielestäni erittäin positiivista se, että niin monet eri tahot lähtivät esittelemään toimintaansa ja myös ottivat päämiehiä ennakkoluulottomasti mukaan toimintaansa joulunaluskiireistä huolimatta. Tämä edisti kovasti lähiyhteisöön liittymisen tavoitteen toteutumista. Monet eri tahot myös auttoivat kurssin mainostamisessa. Ilman näitä ”yhteistyötahoja” kurssista olisi tullut varmasti melko erilainen.

Kurssin tavoitteena oli myös että jokainen kurssilainen asettaa itselleen henkilökohtaisen tavoitteen itselleen Polku tavoitteeseen työvälineen avulla ja saavuttaa, tai vähintään aloittaa tavoitteen saavuttamisen kurssin puitteissa. Mielestäni tavoitteiden asettaminen on tärkeää, koska selkeät tavoitteet lisäävät hallinnan tunnetta elämästä, ja auttavat suuntaamaan energiaa itselle tärkeiden asioiden saavuttamiseksi. Tavoitteita asettamalla pohditaan samalla sitä, mitä elämällä haluaa tehdä. Niitä asettamalla elämää voi suunnata haluamaansa suuntaan.

Kurssin aikana oli tavoitteena tehdä jokaiselle päämiehelle oma henkilökohtainen valokuvakirja, johon kootaan kurssin aikana kurssilaisen omat yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työvälinein tehdyt tuotokset, kurssilaisten itse ottamat valokuvat sekä minun laatimani yhteinen osuus, jossa kerrotaan lyhyesti mitä kurssilla tehtiin. Mielestäni valokuvakirja on kiva muisto kurssista sekä väline, jonka avulla voi kertoa itsestään tärkeitä asioita esimerkiksi aiemmin tuntemattomalle henkilölle.

Omat henkilökohtaiset tavoitteeni prosessissa olivat yksilökeskeisen elämänsuunnittelun menetelmän oppiminen, projektin tekeminen aina suunnittelusta ja mainostuksesta toteutukseen ja dokumentointiin asti sekä ohjaus- ja verkostoitumistaitojen kehittyminen. Mielestäni omat henkilökohtaiset tavoitteeni toteutuivat hyvin. Kurssia järjestäessäni olen oppinut projektin tekemistä kokonaisvaltaisesti. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu oli minulle aiemmin tuntematon menetelmä. Olenkin oppinut paljon yksilökes-

keisen elämänsuunnittelun peruseriaatteista ja työvälineistä. Lisäksi olen oppinut paljon uutta kohderyhmän parissa työskentelystä ja ohjaus- ja verkostoitumistaitoni ovat kehittyneet. Kurssin aikana olen oppinut paljon tietoteknisiä taitoja sekä selkokielen kirjoittamista ja puhumista. Itse en asu Tampereella, joten kurssin aikana oma Tampere-tuntemukseni on myös parantunut huomasti. Kurssilaisilta olen oppinut paljon esimerkiksi Tampereen tarjoamista mahdollisuuksista sekä vammaispalvelukentästä. Kurssilaisten itse laatimien tavoitetehtävien puitteissa tutustuin itsekin monenlaiseen eri paikkaan, joihin ei varmastikaan muutoin olisi koskaan tullut tutustuttua. Halusin tehdä sellaisen opinnäytetyön, josta olisi mahdollisimman paljon hyötyä ja iloa päämiehille ja myös työyhteisölle. Mielestäni tässä tavoitteessani olen onnistunut hyvin.

Palautteen mukaan kurssi oli onnistunut pääpiirteittäin hyvin. Kurssilaisten läheisten antamassa palautteessa risuja annettiin siitä, että ryhmä oli liian suuri. Olen samaa mieltä tästä palautteesta siinä mielessä, että joidenkin tehtävien teossa olisi ollut hyvä olla pienempi ryhmä tai enemmän ohjaajia, jotta kurssilaisten ei olisi tarvinnut odotella avunsaamista tehtävien tekemisessä.

Oman opinnäytetyöni kannalta olisi ollut mielenkiintoista tutkia, poikiiko kurssin aikana tehdyistä tavoitetehtävistä jatkossa jotakin lisää? Kahden kurssilaisen kohdalla tiedän niin käyneenkin. Joidenkin kurssilaisten tavoitteet olivatkin niin sanotusti kertaluontoisia. Jotkut kurssilaisista vaihtoivat myös yhteystietoja kurssilla, tavoitteena pitää yhteyttä vielä kurssin jälkeenkin. Olisi ollut myös mukava tietää, että syntyikö yhtäkään uutta ystävyysuhdetta kurssin aikana, mikä oli ilmoittautumislomakkeen mukaan joidenkin kurssilaisten toiveena kurssilta.

LÄHTEET

- Ahlstén, Marika 2014. Tiedän mitä tahdon! - projektin toteutus (s. 18) Teoksessa: Ahlstén, Marika (toim.); Leinonen, Elina; Palokari, Sirpa; Puhakka, Anneli & Rajalahti, Aarne 2014 Tiedän mitä tahdon! Kokemuksia henkilökohtaisen budjetoinnin kokeilusta vammaispalvelussa. Kehitysvammaliitto ry Helsinki ja Kehitysvammaisten Palvelusäätiö Tampere. Saatavissa http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/tiedan_mita_tahdon_loppuraportti_nayttoresoluutio.pdf
- Ahlstén, Marika & Hintsala, Susanna 2011. Perustuuko asuminen tarpeisiin vai järjestelmien ylläpitämiseen? Teoksessa Ripatti, Päivi (toim.) Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010–2015. Raportti: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino. Viitattu 29.9.2015. Saatavissa <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80019/654df847-a315-42e2-ab92-bebb8df864b7.pdf?sequence=1>
- Ahlstén, Marika i.a. Henkilökohtainen budjetointi. Vammaispalvelujen käsikirja, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Päivitetty 23.10.2014. Saatavissa www.thl.fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tutkimus-ehittaminen/henkilokohtainen-budjetointi
- Ajatellen 2012. Tavoitteet – ja miksi niitä on syytä olla. Viitattu 21.11.2015. Saatavissa <http://ajatellen.fi/tavoitteet-ja-miksi-niita-on-syyta-olla/>
- Björkman, Pia & Haveri, Minni (toim.) 2015. Kahden maailman välissä. Julkilausuma MAHTI-projekti. Kehitysvammaisten tukiliitto. Viitattu 9.9.2015. Saatavissa http://www.kvtil.fi/contentimages/Projektit/Mahti/MAHTI_julkilausuma_PRINTwww_kahden_maailman_valissa.pdf
- Erikson, Susan 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliitto ry. Anjalankoski: Solver palvelut Oy.
- Erikson, Susan 2013. Laitoskulttuurista itsemääräämiseen. Tutkimus henkilökohtaisesta budjetoinnista vammaispalveluissa. Kehitysvammaliitto ry. Saatavissa

http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/laitoskulttuurista_itsemaaramiseen.pdf

Helen Sanderson associates i.a. Person- centered thinking tools. Verkkokurssi: Person centered thinking. Viitattu 15.4.2015. Saatavissa <http://dimensions.learnupon.com/dashboard>.

Helen Sanderson associates i.a. Path. Viitattu 29.9.2015. Saatavissa <http://www.helensandersonassociates.co.uk/person-centred-practice/paths/>

Hämeen- Anttila, Lotta 2015. Mitä laki edellyttää 1.4.2015? Luento: Keskeiset muutokset aikuis- sosiaalityön näkökulmasta. Videoinnit uudistuvan sosiaali- ja terveysministeriön koulutuskierrok- selta keväällä 2015. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 20.8.2015. Saatavissa https://www.youtube.com/watch?v=7Nzx09_mbv8&feature=youtu.be

Häkkinen, Tiina; Kapanen, Heini; Kolka, Marjo; Peltonen, Marketta; Tamminen- Vesterbacka, Tutta & Tepora, Suvi- Maaria 2010. Vammaisen ihmisen syrjäytymisuhka on eettinen haaste yhteiskunnalle. Teoksessa Laine, Terhi; Hyväri, Susanna & Vuokila- Oikko- nen, Päivi (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi, 169- 194.

Högberg, Minna & Uusitalo, Saija 201. Oman näköinen elämä – Yksilökeskeisen elämänsuunni- telman voimaannuttava vaikutus kehitysvammaisen arjessa. Lahden ammattikorkea- koulu. Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö. Saatavissa https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/34969/Uusitalo_Saija.pdf?sequence=2

Ihalainen, Jarmo & Kettunen, Terttu 2012. Turvaverkko vai trampoliini, sosiaaliturvan mahdolli- suudet. Helsinki: Sanoma Pro Oy

Kaski, Markus (toim.); Manninen, Anja & Pihko, Helena 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sa- noma Pro Oy.

Kehitysvammaliitto 2014. Kartta työväline. Kehitysvamma- alan verkkopalvelu Vernerinet. Viitat- tu 1.4.2015. Saatavissa

<http://verneri.net/yleis/kartta-tyovaline1>

Kehitysvammaliitto i.a. Tiedän mitä tahdon! Henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämisprojektin tutkimus. Päivitetty 02.09.2015. Viitattu 6.9.2015. Saatavissa
<http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tutkimus/tutkimushankkeet/aikaisemmat-tutkimushankkeet/tiedan-mita-tahdon/>

Kehitysvammaliitto i.a. Tiedän mitä tahdon! Henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämisprojekti 2010- 2014. Päivitetty 07.01.2015. Viitattu 6.9.2015. Saatavissa
<http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/kehittaminen/aikaisemmat-kehittamishankkeet/tiedan-mita-tahdon/>

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö i.a. Kipinöitä! Viitattu 18.11.2014. Saatavissa
<http://www.kvps.fi/projektit/kipinoita/>

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö 2011. Kipinöitä!- hanke. Hankesuunnitelma kevät 2011.

Kekki, Sanna; Heikkilä, Hanna; Kolehmainen, Taija; Ruikkala, Sirkka & Väisänen Mervi 2012. Asumisen yksilölliset tukimallit- projekti. Kehitysvammaisten palvelusäätiö.

Konola, Kirsti; Kekki, Sanna; Tiihonen, Petra & Marjamäki, Katja 2011. Tulevaisuus omissa käsissä – Miten päämies itse johtaa oman elämänsä ja palvelujensa suunnittelua. Teoksessa Ripatti, Päivi (toim.) Kehitysvammaisten asuminen. Uusi reformi 2010–2015. Raportti. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: Yliopistopaino (19) Saatavissa
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80019/654df847-a315-42e2-ab92-bebb8df864b7.pdf?sequence=1>

Kukkaniemi, Petteri & Marjamäki, Katja 2012. Riskinä hyvä elämä Teoksessa: Konola, Kirsti; Kukkaniemi, Petteri & Tiihonen Petra (toim.) 2012. Aktiivinen tuki, näkymiä tukea tarvitsevan henkilön osallisuuteen. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö Tampere: Kopiajyvä Oy.

Lehto-Lundén, Tiina 2012. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu kehitysvammaisten henkilöiden kokemana. Helsinki: Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalityö.

Pro gradu – työ. Viitattu 26.8.2015. Saatavissa

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37437/Tiina%20LL%20pro%20gradu.pdf?sequence=2>

Martela, Frank & M.Ryan, Richard 2015. The Benefits of Benevolence: Basic Psychological Needs, Beneficence, and the Enhancement of Well-Being Viitattu 20.11.2015. Saatavissa

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jopy.12215/abstract>

Paju, Sami; Maila, Reetta & Hassi, Lotta 2014. Experimentation Manual – The hands guide to Experimentation- Driven Innovation. Aalto University School of Science. Tekes.

Rauhala, Pirkko- Liisa & Vironkangas, Elina 2011. Sosiaalityön tutkimuksen etiikka. Opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen- Fomin, Marja (toim.) 2011. Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: Bookwell Oy, 235-256.

Robertson, Janet; Emerson, Eric; Hatton, Chris; Elliot, Johan; Romeo, Renee; Knapp, Martin;

Sanderson, Helen; Routledge, Martin; Oakes, Peter & Joyce, Theresa 2005. The Impact of Person Centered Planning. Institute for Health Research. Lancaster University. Viitattu 15.9.2015. Saatavissa

http://www.lancaster.ac.uk/staff/emersone/FASSWeb/Robertson_05_PCP_FinalReport.pdf

Räsänen, Juhani 2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut. Yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön valtaistaminen. Suomen Työvalmennusakatemia

Sergio, Paolo i.a. Kuva ihminen. Saatavissa

<http://papunet.net/materiaalia/kuvapankki/hak/ihminen>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2013. ”Koen itse olevani tekijä” Kohti yksilöllistä elämää ja osallisuutta. Lahti : Esa Print Oy.

Talentia. Ammattieettinen lautakunta 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka; Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Viitattu 1.6.2015. Saatavissa

http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf

- Tampereen kaupungin nuorisopalvelut i.a. Monitoimitalo 13. Viitattu 29.9.2015. Saatavissa
<http://www.nuortentampere.fi/13/info/>
- Teräväinen, Jaana (toim.) 2008. Oma ovi, oma tuki. Näkökulmia kehitysvammaisten ihmisten yksilölliseen elämään. Viitattu 26.8.2015. Saatavissa
http://www.kvttl.fi/media/Julkaisut/Oppaat/1256545820oma_ovi_-opas.pdf
- Vernerinet 2015. Mitä kehitysvammaisuus on? Päivitetty 12.8.2014. Viitattu 15.9.2015. Saatavissa
<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus.html>
- Vernerinet i.a. Vammaisia henkilöitä koskeva yleissopimus. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Kehitysvammaliitto. Päivitetty 3.2.2015. Saatavissa
<http://verneri.net/yleis/ykn-vammaisia-henkilöitä-koskeva-yleissopimus>
- Vernerinet i.a. VAMPO- Vammaispoliittinen ohjelma vuosille 2010-2015. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. Kehitysvammaliitto. Päivitetty 17.9.2014. Saatavissa
<http://verneri.net/yleis/vampo-vammaispoliittinen-ohjelma-vuosille-2010-2015>
- Vesala, Hannu T. 2013. Kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisen tukeminen: osa työntekijän ammatti- identiteettiä? Kehitysvammaliitto. Viitattu 10.9.2015. Saatavissa
<http://www.aspasaatio.fi/suuntaaja/suuntaaja-32013/kehitysvammaisen-henkil%C3%B6n-itsem%C3%A4%C3%A4r%C3%A4misen-tukeminen-osa-ty%C3%B6ntekij%C3%A4n>
- Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Virtanen, Hannu 2009. Selkokielen käsikirja. Kehitysvammaliitto ry. Tampere: Esa Print Oy.

LIITTEET

Liite 1: KVPS –tapahtumakalenteri 2015 artikkeli kehittämistoiminnasta

1 (2)

Projektitoiminta Ajankohtaisia kehittämishankkeita

Kehittämistoiminta

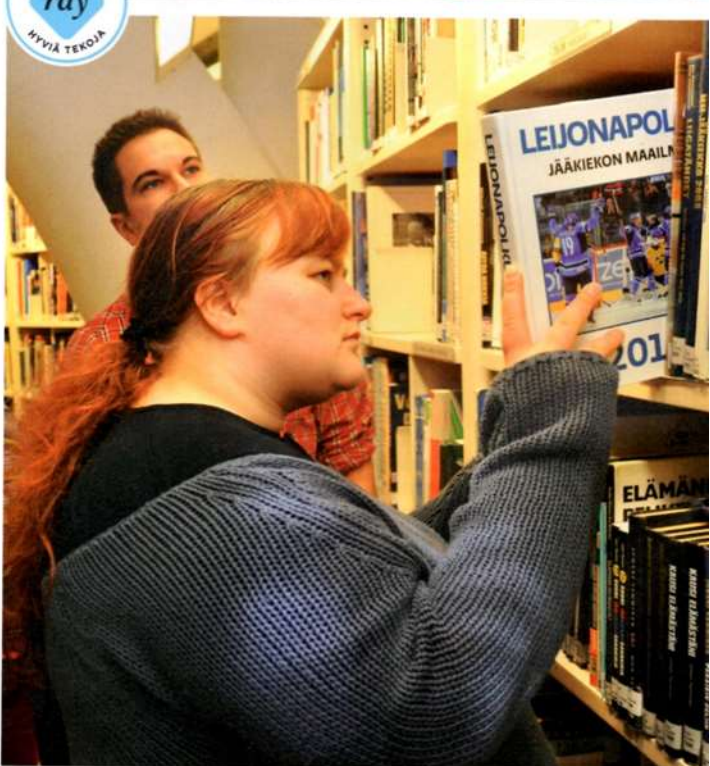
● Projektit ja kokeilemalla kehittäminen ovat tärkeä osa Kehitysvammaisten Palvelusäätiön toimintaa ja kehittämistoiminnan kokonaisuutta. Parhaimmillaan projektit tuottavat vakiintunutta toimintaa ja palveluita, jotka on kehitetty yhteistyössä kehitysvammaisten ihmisten ja heidän läheistensä sekä yhteistyökumppaneiden kanssa. Projektien kautta voidaan myös tuottaa ja jakaa uutta tietoa, vaikuttaa asenteisiin sekä kehittää kehitysvammaisille ihmisille ja heidän läheisilleen uudenlaisia tapoja olla vaikuttamassa omaan elämäänsä ja palveluihinsa.

Yksi naapureista – laitosasumisen lakkautus Suomessa -hankkeen lähtökohdaksi on ajatus, että kukaan ei ole liian vaikeavammaainen asumaan omassa kodissaan. Hankkeen päätavoitteena on mahdollistaa kehitysvammaisten ihmisten laitosasumisen lakkauttaminen.

Yksilöllisesti yhdessä -kursilla itsenäisesti asuvat tamperelaiset tutustuivat kotikaupunkinsa palveluihin. Kipinöitä!-hankkeen kurssi tuki aktiivista osallistumista ja lähiyhteisöön liittymistä.

Kaupunkisuunnistus alkoi kirjastolta, missä Suvi Vainio, Pertti Laitinen ja Katriina Punkka tutustuivat reittikarttaan Noora Kokkosen opastuksella. Suvi löysi Metso-kirjaston urheiluosastolta kiinnostavan kirjan jääkiekkoleijonista.

KUVAT: ELINA LEINONEN

KEHITYSVAMMAISTEN PALVELUSÄÄTIÖ 2015 TAPAHTUMAKALENTERI

Tavoitteena on ottaa kehitysvammaiset ihmiset ja heidän läheisensä mukaan palveluiden suunnitteluun ja päätöksentekoon.

Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten ihmisten oikeuksia koskeva yleissopimus asettaa Yksi naapureista -hankkeelle selkeät tavoitteet. Sen mukaan jokaisella ihmisellä on oltava oikeus ihmisarvon kunnioittamiseen, yksilölliseen elämään ja osallisuuteen lähiyhteisössään. Valtioneuvoston vuonna 2012 tekemä periaatepäätös kehitysvammaisten yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta asetti tavoitteeksi, että vuonna 2020 kukaan kehitysvammaisen henkilö ei enää asu laitoksessa. Samaan aikaan julkaistiin myös Laitoksista yksilölliseen asumiseen: Valtakunnallinen suunnitelma palvelujen kehittämiseksi lähiyhteisöön eli Kehas2 -raportti. Yksi naapureista -hanke pyrkii osaltaan tukemaan periaatepäätöksen toimeenpanoa.

Kipinöitä! -projekti tukee kehitysvammaisten ihmisten kansalaisuuden, osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumista. Tavoitteena on ideoida ja luoda erityistä tukea tarvitseville ihmisille aitoja mahdollisuuksia osallistua yhteisöllisiin toimintoihin sekä edistää heidän ja muun lähiyhteisön yhteistoimintaa ja luonnollisten suhteiden syntymistä. Kehitämme yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta vahvistavia toimintatapoja sekä koulutus- ja valmennusmalleja, joiden avulla luomme vammaisille henkilöille edellytyksiä osallistua vapaa-ajan-, vapaaehtois- ja vaikuttamistoimintaan, työhön ja koulutukseen.

Kipinöitä! -hankkeen toiminta nojaa kokeilemalla kehittämisen periaatteisiin. Olemme kolmen vuoden aikana kokeilleet erilaisia yhteisöllisyyttä ja osallisuutta edistä-

viä toimintatapoja. Näiden kokeilujen kautta olemme luoneet alueellisia kumppanuuksia ja verkostoja, suunnanneet tavoitteitamme ja etsineet parhaiten toimivia käytäntöjä, joita voimme edelleen kehittää ja jalostaa hankkeessa tuotettaviksi toiminta-, valmennus- ja koulutusmalleiksi. Hankkeessa on toimittu kolmella alueella: Tampere/Pirkanmaa, Oulu/Pohjois-Pohjanmaa ja Espoo/Uusimaa.

Julkaisuja

- Laitosasumisen lakkauttamisen kustannusvaikuttavuuden arviointi yksilötasolla
- Yhteiset eurooppalaiset suositukset laitoshoidosta yhteisöllisiin palveluihin siirtymiseksi
- Lähemmäs – Neljä polkua hyvinvoinnin paikalliseen rakentumiseen

Hankkeissa tuotetut julkaisut ja muut materiaalit löytyvät kotisivuiltamme:
www.kvps.fi/materiaalipankki

Hankkeiden rahoitukset ovat päättymässä vuoden 2014 lopussa, mutta olemme hakeneet Raha-automaattiyhdistykseltä avustusta kahden vuoden jatkohankkeille. Tiedot rahoituspäätöksistä saadaan joulukuun lopussa.

Lisätietoja

Yksi naapureista

Katri Hänninen
projektipäällikkö
puh. 0207 713 542
katri.hanninen@kvps.fi

Kipinöitä!

Petteri Kukkaniemi
projektipäällikkö
puh. 0207 713 549
petteri.kukkaniemi@kvps.fi

Yhdenvertaisuus lain edessä Access to Justice -projekti 2014–2016

- Access to Justice -projektissa tarkastellaan kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä. Keräämme ja vertailemme tietoa edunvalvontaan liittyvistä lainsäädännöistä ja käytännöistä viidessä projektimaassa, jotka ovat Bulgaria, Irlanti, Unkari, Ranska ja Suomi.
- Pyrimme tunnistamaan edunvalvontaan liittyviä lupaavia käytäntöjä ja kehitämme koulutusta edunvalvojille.
- Haastattelemme tuomareita ja tuomioistuinhenkilökuntaa saadaksemme selville heidän käsityksiään ja kokemuksiaan kehitysvammaisista ihmisistä ja kehitysvammaisten ihmisten yhdenvertaisuudesta lain edessä.
- Projektin aikana järjestämme tapahtumia kansallisissa ja eurooppalaisissa tuomioistuimissa, joissa keromme tuomareille ja tuomioistuinhenkilökunnalle vammaisista ihmisistä ja heidän tarpeistaan. Projektia rahoittaa Civil Justice Programme of the European Union.

Lisätietoja

Petra Tiihonen
projektitöiminnan päällikkö
puh. 020 771 3528
petra.tiihonen@kvps.fi
www.ajupid.eu/en

Liite 2: Kipinöitä! – hankkeen esite

Kampanjoita, verkostoja ja valmennusta

Valtakunnallisen hankkeemme toimintatapoja ovat kampanjat, verkostot sekä päämiest- ja yhteisvalmennus.

- ▶ Kampanjoimme esitteiden muuttamiseksi ja heidän lisäämiseksi.
- ▶ Saalamme yhteen erilaisia toimijoita yhdistämään ideansa, osaamista ja voimavaroja.
- ▶ Etsimme uusia vapaaehtoistyön mallige, joissa kehitysvammaiset ihmiset voivat luoda silleä naapurustoonsa ja lähiyhteisöönsä.
- ▶ Tuemme valmennuksen avulla vammaisten ihmisten aktiivista kansalaisuutta.

Yhteistyökumppaneitamme ovat Koffing luosta-Brannasta, Kehitysvammaaliitto, Kehitysvammaisten Tukiliitto, Ma-ltee ry, Aalto-yliopisto ja Demos Helsinki.

Väläkövät: Omaishoiku ry:n mediapaja

Kipinöitä!
Etelä-Suomi
Aija Jusela
puh. 0207 713 493
ajja.jusela@kyps.fi

Etelä-Suomi
Sirkka Ruukkaa
puh. 0207 713 490
sirkka.ruukkaa@kyps.fi

Pohjois-Suomi
Mervi Välsänen
puh. 0207 713 492
mervi.walsanen@kyps.fi

Lilkoza: Bina Lehenin

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö on omaisjärjestötaustainen valtakunnallinen palveluiden kehittäjä ja tuottaja. Tavoitteena on löytää yksilöllisiä ratkaisuja ja luoda laadukkaita palvelumalleja erityisiä tarpeita omaavien ihmisten ja heidän läheistensä tuoksi.

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö
Prininkatu 51, 33100 Tampere, puh. 0207 713 500, www.kyps.fi

Kipinöitä!
KEHITYSVAMMAISTEN
PALVELUSÄÄTIÖ

Kipinöitä!
Petteri Kukkarinen, projektipäällikkö
puh. 0207 713 549
petteri.kukkarinen@kyps.fi

Hyvän elämän edellytyksiä

Kipinöitä!
KEHITYSVAMMAISTEN
PALVELUSÄÄTIÖ

www.kyps.fi

Täysivaltaista kansalaisuutta!

Kipinöitä-hankkeen perintämerkkinä on kehitysammattilaisten ihmisten täysivaltaisuus yhteisössä ja yhteiskunnassa.

Yhteisössä pyrimme siihen, että varmas ihmiset ovat yhteisönä täysivaltaisia jäseniä.

Lähiyhteisössä tuemme niiden jäseniä kohtaamaan tukea tarvit-

sevia ihmisiä ja toimimaan heidän kanssaan. Kehitysammattilalla ihmisillä on paljon annettavaa.

Yhteiskunnallinen tavoitteemme on vahvistaa varmas ihmisten tasavertaista kansalaisuutta ja osoittaa, että he ovat yhteiskunnan voimavara muiden kansalaisten rinnalla.

KEHITYSAMMAKKAISTEN IHMIKSEN TÄYSIVALTAISUUS
YHTEISÖISSÄ JA YHTEISKUNNASSA

Kipinöitä!

Kipinöitä-hankkeen (2012–2016) lähtökohdiana on ajatus, että kehitysammattilaisten ja erityistä tukea tarvitsevien ihmisten tulee kuulua lähiyhteisönsä niiden tasavertaisina jäseninä.

Etemme ja luomme varmas-
le ihmisille mahdollisuuksia osallistua vastavuoroiseen yhteiskilliseen toimintaan.

Tavoitteena on varmas-
ten ihmisten voimaantumisen yksilönä ja kansalaisena.

KEHITYSAMMAKKAISTEN IHMIKSEN TULEE KUULUA
LÄHIYHTEISÖNSÄ TASAVERTAISINA JÄSENIÄ

Ulkomailla: Sofia, Suomessa

Onko sinulla idea?

Onko sinulla idea, jolla lisää yhteisöllisyyttä omalla alueella? Ota yhteyttä ja kerro siitä meille!

Tuemme ideoita ja erilaisia kokeiluja mahdollisuuksien mukaan. Kerro meille mielekkäistä, hyviä käytäntöjä ja julkaisemme niitä verkkosivujillamme. Kerro meille hyvä käytäntö!

www.kygs.fi

Voimavarat näkyviksi!

Kipinöitä-hanke tekee kehitysammattilaisten ihmisten näkyviksi lähiyhteisönsä voimavaroja.

Etemme keinoja, joiden avulla varmas ihmisten voimavarat tulevat näkyviksi.

Luomme varmas ihmisille mahdollisuuksia toimia neaparusosassa ja lähiyhteisössä. Samalla

mahdollistamme uuden ihmis-
kaiden luomisen.

Tuemme varmas ihmisiä käyttämään lähiympäristön palveluita ja keräämme yhteisöllisen tuen muotoja.

Levitämme hyviä käytäntöjä alan työntekijöille, varmas ihmisille ja heidän läheisilleen.

KEHITYSAMMAKKAISTEN IHMIKSET
OVAT LÄHIYHTEISÖNSÄ VOIMAVARA

Liite 3: Yksilöllisesti yhdessä –kurssin esite

Yksilöllisesti yhdessä -kurssi

Tampereella 30.10.-11.12.2014

Mitä uutta voisin tehdä kotikaupungissani?
Voisinko oppia tai harrastaa jotain uutta?
Mitkä ovat vahvuuteni ja kiinnostuksen kohteeni?
Voisiko oma arkeni olla sujuvampaa?

Kehitysvammaisten Palvelusäätiön järjestämä kurssi on suunnattu Tampereen seudulla itsenäisesti asuville tai muuttoa suunnitteleville kehitysvammaisille ihmisille. Kurssiin sisältyy viisi puolipäiväistä valmennuspäivää ja erilaisia välitehtäviä. Tavoitteena on vahvistaa omia voimavaroja, vahvuuksia ja osaamista sekä niiden hyödyntämistä. Tutustutaan yhdessä omaan kotikaupunkiin sekä sen tarjoamiin palveluihin ja mahdollisuuksiin. Tule mukaan kurssille!

Kurssin haku-aika päättyy 9.10. ja kurssille valitaan 4-8 osallistujaa.
Kurssi on osallistujille ilmainen.

Hakuohjeet ja –lomake:
www.kvps.fi/tapahtumat

Lisätietoa:
Noora Kokkonen
puh. 044 269 4649
opiskelija.harjoittelija@kvps.fi

Petteri Kukkaniemi
puh. 0207 713 549
petteri.kukkaniemi@kvps.fi

Kuva: Sallamaari Syrjä, Grafiikka: Papunet

Liite 4: Mahti- projektin julkilausuma: Kahden maailman välissä

*Mahdollisuuksien tie
...lähtee sinusta!*

KAHDEN MAAILMAN VÄLISSÄ

MAHTI-projekti järjestää sopeutumisvalmennuskursseja lievästi kehitysvammaisille aikuisille ja heille, jotka hyötyvät samankaltaisesta tuesta. Toimintamme on tarkoitettu myös vähän tukea tarvitsevien aikuisten lähi-ihmisille.

Vertaistuki on sopeutumisvalmennuksen ydin. Vertaistuki on samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien ihmisten halua jakaa kokemuksia ja tietoa toisiaan kunnioittavassa ja sallivassa ilmapiirissä. Sopeutumisvalmennuksessa vertaistuki on vastavuoroista kokemusten vaihtoa ammattilaisten ohjaamana. Sopeutumisvalmennuksemme pyrkii tukemaan osallistujien hyvää mielen terveyttä.

Kursillaistemme kokemuksista on tullut ilmi, että he eivät koe kuuluvansa niihin kehitysvammaisiin ihmisiin, jotka tarvitsevat paljon hoivaa ja apua arjessaan. He eivät myöskään tunne kuuluvansa ns. valtaväestöön, eli vammattomiin ihmisiin. Ammatillaiset ja lähi-ihmiset nimeävätkin usein lievästi kehitysvammaiset ihmiset väliinputoajiksi. Kokemuksemme on, että lievästi kehitysvammaiset aikuiset eivät aina saa riittävän yksilöllistä ja kykyä huomioivaa tukea ja palveluja. Tämä voi johtaa arjessa alisuoriutumiseen ja heikkoon itsetuntoon.

Aikuiset, joilla on lievä kehitysvamma, ovat kirjoittaneet julkilausuman. Tällä he haluavat tuoda esille ajatuksiaan ja tarpeitaan sekä olla osallaan vaikuttamassa palveluidensa kehittämiseen.

Pia Björkman
Projektipäällikkö

Minni Haveri
Projektityöntekijä

Me lievästi kehitysvammaiset aikuiset tarvitsemme vähän tukea. Tarvitsemme vähemmän tukea ja apua kuin vaikeammin vammaiset ihmiset.

Lievä kehitysvamma ei näy ulospäin. Emme tarvitse koko-aikaista silmällä pitoa. Emme kaipaa sääliä. Lievä kehitysvamma on kuitenkin yksi ominaisuutemme ja monelle meistä se onkin rikkaus.

Osa meistä pystyy asumaan yksin, omassa kotona. Osa meistä pystyy asumaan kotona niin, että joku käy silloin tällöin auttamassa arjen pyörittämisessä. Apua voimme tarvita esimerkiksi rahan käytön suunnittelussa ja laskujen maksamisessa. Meilläkin on kykyä opiskella ammattiin, käydä palkkatöissä, olla parisuhteessa tai perustaa perhe. Eli meillä on kykyä oppia samoja asioita kuin valtaväestölläkin, vaikka tarvitsemme oppimiseen toistoja ja ohjausta.

Kohtaamme välillä välinpitämättömyyttä, meitä ei oteta tosissaan. Tuntuu pahalta, turhalta ja loukkaavalta, kun asioitamme hoidetaan puolestamme, selkämme takana. Haluamme että työntekijät, jotka ohjaavat meitä, muistavat että he ovat meitä varten töissä. Vaadimme, että asiat hoidetaan aina suoraan, selkeästi ja asiallisesti. Meiltä voi ja pitää kysyä asioita.

Elämme kuin kahden maailman välissä. Koemme maailmamme siksi joskus ristiriitaiseksi. Haluamme että meidät kohdataan tasavertaisina yksilöinä ja ihmisinä. Emme halua lokeroitua tiettyyn muottiin. Toivomme, että meitä kutsutaan omilla nimillämme.

Emme halua että meitä esitellään aina vain kehitysvammaisina, vaikka sellaisia olemmekin. Vamma ei määritä ihmistä.

Olemme saaneet mahdollisuuksia opetella asioita. Kukaan ei opi jos ei ole mahdollisuutta harjoitella! Meillä on myös hyviä kokemuksia opiskeluista ja palkkatöistä, koska olemme saaneet niihin oikeaa ja yksilöllistä tukea.

Toivomme mahdollisuuksia lisää kaikilla elämän osa-alueilla!

*MAHTI-kursillaisten puolesta,
MAHTI-asiantuntijaryhmä
Kesäkuu 2015*

Kehitysvammaisten Tukiliitto
MAHTI-projekti www.kvtil.fi/mahti

